

ULUSLARARASI ADALET DİVANİ ÖNÜNDE GÖRÜLEN DAVALARA MÜDAHİLLİĞİN ADALETİN İYİ YÖNETİMİ İLKESİ IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

*An Evaluation of Intervention before the International Court of Justice
in the Light of the Principle of Proper Administration of Justice*

Tuğrul ÇAKIR*

Özet

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü'nün 62 ve 63. maddeleri görülmekte olan davalara müdahillliği düzenlemektedir. Statü'nün 62. maddesine göre bir devlet Divan önünde görülmekte olan bir davada hukuki nitelikte bir menfaatinin etkilenebileceği iddiasıyla müdahillik talebinde bulunabilmektedir. Statü'nün 63. maddesine uygun olarak, bir uyumsuzluk kapsamında çok taraflı bir sözleşmenin yorumu söz konusuysa sözleşmeye taraf devletler müdahil olma hakkına sahiptir. UAD önünde görülen davalarda müdahillik sayısı son yıllarda artış göstermektedir. Bu durum adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından bazı soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, müdahillik kurumunun adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından bir tehdit oluşturup oluşturmadığı üzerine bir inceleme yapılacak, Divan'ın davanın taraflarının menfaati ve üçüncü tarafların menfaati arasında nasıl bir denge kurduğu ve adaletin iyi yönetimi ilkesinin bu dengedeki yeri ele alınacaktır. Bu bağlamda, öncelikle, Divan mevzuatında müdahillik kurumu ana hatlarıyla ele alınacak, daha sonra adaletin iyi yönetimi ilkesine ilişkin bir inceleme yapılacak ve son olarak müdahillğe ilişkin hususlar zikredilen ilke ışığında tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Adalet Divanı, Müdahillik, Adaletin İyi Yönetimi İlkesi

Abstract

Articles 62 and 63 of the Statute of the International Court of Justice deal with intervention in pending cases. Pursuant to Article 62, a State may submit a request to be permitted to intervene on the grounds that it has an interest of a legal nature that may be affected by the decision. Under Article 63, State Parties to a convention have a right to intervene in cases when the construction of the convention is in question. The number of interventions in cases before the ICJ has increased in recent years. This trend raises certain questions regarding the principle of proper administration of justice. This article will examine whether the institution of intervention constitutes a threat to the principle of good administration of justice, how the Court balances the interests of the parties to a case with those of third parties, and the role of the principle of proper administration of justice within this balance. In this context, the institution of intervention will first be outlined within the Court's statutory framework; subsequently, the principle of proper administration of justice will be analyzed; and finally, issues relating to intervention will be discussed in the light of this principle.

Keywords: International Court of Justice, Intervention, Principle of Proper Administration of Justice

➤ Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 4.4.2026

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 17.7.2026

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, E-posta: tcakir@aybu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9360-9098>.

GİRİŞ

Son yıllarda, Uluslararası Adalet Divanı (UAD ya da Divan) önünde görülen davalarda kitlesel müdahillik (katılma) başvurularında ciddi anlamda bir artış olduğu herkesin malumudur.¹ Bu açıdan *Ukrayna/Rusya* arasındaki uyuşmazlık bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Nitekim, bu davaya ilişkin ilk itirazlar aşamasında 33 devlet müdahillik beyanında bulunmuş sadece birisi dışında tüm beyanlar Divan tarafından kabul edilmiştir.² Benzer şekilde, *Gambiya/Myanmar* uyuşmazlığı kapsamında 11 devletin beyanı Divan tarafından kabul edilmiş, *Güney Afrika/İsrail* uyuşmazlığı kapsamında ise aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok devlet tarafından yapılan katılma beyanı UAD tarafından henüz karara bağlanmamıştır. Bu gelişme hiç şüphesiz devletlerin Divan'a olan güvenini ortaya koyduğu gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında hayata geçirilen sistemde Güvenlik Konseyi'nin görevini yerine getiremediğine ve Divan'a başvurunun son bir şans olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir.³

Bu durum (ve Divan önündeki diğer arızı işlemlerin sayısındaki artış) aynı zamanda adaletin iyi yönetimi (*bonne administration de justice/proper administration of justice*) ilkesi özelinde bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir.⁴ Hakim *Cançado Trindade* tarafından da ifade edildiği üzere, bu ilkeye ilişkin olası tüm durumları dikkate alan bir tanım ortaya koymak yerinde bir yaklaşım olmayacaktır.⁵ Her ne kadar bu ilkeye ilişkin bir tanımlama yapmak oldukça zor olsa da *Kolb* tarafından altı çizildiği üzere bu ilke, ana hatlarıyla, “*mahkeme tarafından sağlanan adaletin en yüksek standartlara uygun olmasını ve mahkemenin davanın taraflarının meşru taleplerini dikkate almasını temin etme yetkisi ve görevini*” ifade etmektedir.⁶

¹ Onur Uraz ve Ceren Zeynep Pirim, ‘Uluslararası Adalet Divanı Önünde Görülen Davalara Müdahil Olma Yolları I: Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 63. Maddesinin Öngördüğü Müdahillik Usulü’ (2025) *Public and Private International Law Bulletin*, 4 ve 17.

² *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie)*, recevabilité des déclarations d'intervention, ordonnance du 5 juin 2023, C.I.J. Recueil 2023, s. 378, para. 102.

³ Pierre-Marie Dupuy ve Yann Kerbrat, *Droit International Public* (17. Baskı, Lefebvre Dalloz 2024) 703.

⁴ Adaletin iyi yönetimi kavramı iç hukuktan kaynağını alması ve uluslararası mahkemelerin uygulamasında yer etmiş olması nedeniyle hukukun genel ilkesi olarak değerlendirilmektedir. Aurélie Lelarge, ‘L’émergence d’un principe de bonne administration de la justice internationale dans la jurisprudence internationale antérieure à 1945’ (2009) 27 (2) *L’Observateur des Nations-Unies* 25-29 ve 31-32; Robert Kolb, ‘La maxime de la « bonne administration de la justice » dans la jurisprudence internationale’ (2009) 27 (2) *L’Observateur des Nations-Unies* 8; Julien Cazala, ‘Good Administration of Justice’ (2019) *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, para.33.

⁵ Opinion Individuelle de M. le Juge Cançado Trindade, *Construction d’une route au Costa Rica le long du fleuve San Juan (Nicaragua c. Costa Rica)*, jonction d’instances, ordonnance du 17 avril 2013, C.I.J. Recueil 2013, s. 196, para. 20.

⁶ Robert Kolb, *The International Court of Justice* (Oxford ve Portland, Oregon 2013) 1138.

UAD tarafından sıkça başvurulmuş bu ilkenin temelleri Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD) tarafından atılmıştır. USAD, *Mavrommatis* davası kapsamında, mevzuatında ilk itirazların mevcudiyeti durumunda takip edilmesi gereken usule ilişkin bir hüküm olmasa da adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun olarak, uluslararası bir mahkeme önündeki yargılama usulü ve uluslararası hukukun ilkeleriyle en uyumlu kuralı belirleme hususunda sahip olduğu özgürlüğüne dikkat çekmiş ve bu boşluğu doldurmuştur.⁷

Hakim *Owada* tarafından dikkat çekildiği üzere, bir adalet mahkemesi (*cour de justice*) olarak UAD'nin temel fonksiyonu adaletin iyi yönetimidir.⁸ Hakem mahkemelerinden farklı olarak, UAD bir topluluğun mahkemesidir ve bu topluluğun adına karar verir; bunun sonucunda, tarafların iradelerinden uzaklaşabilir ve adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun olarak bir takdir yetkisine sahiptir.⁹ Bu bağlamda, Divan, sadece uyuşmazlığın taraflarının menfaatlerini değil üçüncü devletlerin menfaatlerini ve adaletin iyi yönetiminin gerekliliklerini de dikkate almak suretiyle farklı menfaatler arasında bir denge tesis etmelidir.¹⁰

Bu dengenin tesis edilmesinde hiç şüphesiz müdahillik kurumu büyük önem arz etmektedir. Hakim *Cançado Trindade*'ye göre, konunun *Balina Avcılığı* davası kapsamında yeniden gündeme gelmesi adaletin iyi yönetimi ilkesine uygundur nitekim böylece sadece doğrudan etkilenen devletlerin menfaatleri değil uluslararası toplumun tümünün menfaatleri de dikkate alınabilmektedir.¹¹ Benzer şekilde, Hakim *Sette-Camara* da müdahillik kurumunu adaletin iyi yönetimi ilkesinin etkili bir şekilde işletilmesi için önemli bir araç olarak değerlendirmektedir.¹²

Tam aksine bir yaklaşımla, aynı ilkenin müdahilliği sınırlandırabilecek şekilde yorumlanması da mümkündür. Somut bir örnek vermek gerekirse, Divan'ın *Nikaragua/Kolombiya* arasındaki uyuşmazlık kapsamında bu ilkeye dayanmak suretiyle 2011 yılında katılma taleplerini kabul etmediği bilinmektedir.¹³ Bu minvalde, Hakim *Gevorgian*, *Ukrayna/Rusya* uyuşmazlığı kapsamında sunulan

⁷ *Affaire des concessions Mavrommatis en Palestine, arrêt, 1924, C.P.J.I. série A no 2*, s. 16.

⁸ Opinion Individuelle de M. Le Juge Owada, *Plates-formes pétrolières (République islamique d'Iran c. Etats-Unis d'Amérique)*, arrêt, C.I.J. Recueil 2003, s. 321, para. 47.

⁹ Kolb (n 5) 5-7. Benzer yönde bkz. Giuseppe Sperduti, 'L'Intervention de l'Etat Tiers dans le Procès International : Une Orientation Nouvelle' (1985) 31 *Annuaire Français de Droit International* 290.

¹⁰ Paolo Palchetti, 'Opening the International Court of Justice to Third States: Intervention and Beyond' (2002) 6 *Max Planck UNYB* 175.

¹¹ Opinion Individuelle de M. le Juge Cançado Trindade, *Chasse à la baleine dans l'Antarctique (Australie c. Japon), déclaration d'intervention de la Nouvelle-Zélande, ordonnance du 6 février 2013, C.I.J. Recueil 2013*, s. 37, para. 68.

¹² Opinion Dissidente de M. Sette-Camara, *Plateau continental (Jamahiriya arabe libyenne/Malte), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 1984*, s.88, para.85.

¹³ *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2011*, s. 434, para. 36; *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2011*, s. 358, para. 25.

beyanlara ilişkin karara ilâştirdiği kişisel görüşünde müdahillik kurumu ve adaletin iyi yönetimi arasındaki gerilime dikkat çekmiştir.¹⁴

Görüldüğü üzere, müdahillik kurumunun adaletin iyi yönetimi ilkesiyle uyumlu olduğu ileri sürülebileceği gibi belirli koşulların oluşması halinde bu ilkeyle bir çatışma halinde olacağı da düşünülebilir. Bu çalışma kapsamında, müdahillik kurumunun adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından bir tehdit oluşturup oluşturmadığı üzerine bir inceleme yapılacaktır. Divan'ın davanın taraflarının menfaati ve üçüncü devletlerin menfaatleri arasında hangi ölçülerde bir denge tesis ettiği ve adaletin iyi yönetimi ilkesinin bu dengenin tesis edilmesindeki rolü değerlendirilecektir.

Bu çalışmada, müdahillik kurumunun adaletin iyi yönetimi ilkesinin bir gerekliliği olduğu ve üçüncü devletlerin (ve uluslararası toplumun) menfaatlerinin Divan tarafından dikkate alınmasının daha iyi bir adaletin sağlanmasına hizmet edeceği yönünde bir yaklaşım benimsenecektir. Aynı zamanda, müdahillik süreçlerinde gelişen bazı uygulamaların adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından bir takım sorunları beraberinde getirdiği de vurgulanacaktır. Bu gelişmeler ışığında, müdahillik kurumu ve adaletin iyi yönetimi ilkesi arasında oluşan “gerilimin” ortadan kaldırılması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, öncelikle, Divan mevzuatında müdahillik kurumu ana hatlarıyla ele alınacak, daha sonra adaletin iyi yönetimi ilkesine ilişkin bir inceleme yapılacaktır. Son olarak, müdahillığe ilişkin hususlar zikredilen ilke ışığında tartışılacak ve müdahillik kurumunun adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun olarak daha iyi işletilebilmesi için bir takım öneriler sunulacaktır.

I. ANA HATLARIYLA MÜDAHALEYE İLİŞKİN DİVAN MEVZUATI

Divan Statüsü'nün 62 ve 63. maddeleri müdahillığe ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu maddelerin işleyişi İçtüzük'te detaylandırılmıştır. Müdahillığe ilişkin mevzuatta birçok husus kesin bir biçimde aydınlığa kavuşturulmadığı için Divan içtihadı daha çok önem kazanmıştır.¹⁵ Bu bölümde, öncelikle müdahillğin esasa ilişkin koşulları ayrı ayrı incelenecek, daha sonraki aşamada şekle ilişkin koşullar taşıdıkları benzerlik nedeniyle birlikte ele alınacaktır.

A. 62. Madde Kapsamında Müdahillğin Esasa İlişkin Koşulları

Statü'nün 62. maddesine göre bir devlet Divan önünde görülmekte olan bir davada hukuki nitelikte bir menfaatinin etkilenebileceği iddiasıyla müdahillik

¹⁴ Déclaration de M. Le Juge Gevorgian, Vice-Président, *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie)*, recevabilité des déclarations d'intervention, ordonnance du 5 juin 2023, C.I.J. Recueil 2023, s. 382, para.4. Daha geniş bir açıdan bkz. Caterina Milo, 'What is Good for the Administration of Justice? Considerations in the Light of the Practice on Third-Party Participation' (2023) 100 *Questions of International Law* 26.

¹⁵ Bu yönde bkz. *Plateau continental (Tunisie/Jamahiriya arabe libyenne)*, requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 1981, s.14, para.23.

talebinde bulunabilir.¹⁶ İhtüzüğün 81(5) maddesine göre katılma talebi talebi şunları içermelidir: söz konusu etkilenecek muhtemel hukuki nitelikteki menfaat, katılmanın açık bir şekilde ifade edilmiş konusu, talepte bulunan devlet ve davanın tarafları arasında muhtemel bir yargısal bağ. İlk iki husus hem taraf olmayan müdahillik hem de taraf olarak müdahillik kurumuna ilişkin üçüncü husus sadece taraf olarak müdahillik özelinde bir şart olarak aranır.

1. Hukuki Nitelikte Menfaatin Varlığına İlişkin Koşul

Müdahale talebinde bulunan devletin hukuki nitelikte bir menfaatinin etkilenebilecek olması ihtimali ilk koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Müdahillik talebinde bulunan devlet iddiasını inandırıcı bir şekilde tesis etmelidir ve hukuki menfaatinin etkilenebileceğine ilişkin kanıt yükü bu devlettir.¹⁷ Burada üçüncü devletin hukuki menfaatinin etkileyecek olanın davadaki esasa ilişkin karar olduğunun altı çizilmelidir.¹⁸ Kast edilen sadece kararın hükmü içeren bölümü değil aynı zamanda hükme dayanak teşkil eden gerekçeleridir.¹⁹

Statü'nün 62. maddesi kapsamında etkilene ihtimali bir koşul olarak aranmakta iken kesin olarak etkilene şartı bulunmamaktadır.²⁰ Kesin etkilene şartının aranmayışı davanın tam olarak hangi çerçevede ortaya çıktığının üçüncü devletler tarafından tam olarak bilinmeyeceği veya davanın erken bir aşamada olması ihtimaliyle mantıklı bir temele oturmaktadır. Benzer şekilde, etkilene nin hangi düzeyde (ağırlık vs.) olacağına ilişkin de bir koşul bulunmamaktadır, aranan koşul sadece hukuki nitelikteki bir menfaatin etkilenebilecek olmasıdır.

Talepte bulunan devletin kanıtlaması gereken “hukuki nitelikte menfaat” somut biçimde, olay bazlı olarak ele alınabilmektedir.²¹ Bu kapsamda aranan hukuki nitelikteki menfaat, sadece politik, ekonomik ya da stratejik bir niteliğe sahip olmaktan ziyade hukuka dayalı ve somut bir iddianın konusu olmalıdır.²² Benzer şekilde, genel hukuk kuralları ve ilkelerinin uygulanmasında sahip olunan menfaat 62.

¹⁶ Bu maddenin tarihsel gelişimiyle alakalı genel olarak bkz. Onur Uraz ve Ceren Zeynep Pirim, ‘Uluslararası Adalet Divanı Önünde Görülen Davalara Müdahil Olma Yolları II: Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 62. Maddesinin Öngördüğü Müdahillik Usulü’ (2025) 49 *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 909-913.

¹⁷ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d’intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 1990*, s.117, para. 61.

¹⁸ *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d’intervention (n 13) s. 358, para.26.*

¹⁹ *Souveraineté sur Pulau Ligitan et Pulau Sipadun (Indonésie/Malaisie), requête à fin d’intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2001*, s.596, para.47.

²⁰ Bu yönde bkz. *Souveraineté sur les cayes de Sapodilla (Belize c. Honduras), requête à fin d’intervention, arrêt du 19 mars 2026, C.I.J. Recueil 2026*, para.28.

²¹ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d’intervention (no 17) s.117-118, para. 61.*

²² *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d’intervention (n 13) s. 358, para.26.*

madde kapsamında bir müdahillik için yeterli değildir.²³ Kısacası, hukuki nitelikteki menfaat kişiselleşmiş, doğrudan ve somut bir niteliğe sahip olmalıdır.²⁴

Taraf olmadan müdahillik kapsamında hukuki nitelikte bir menfaatin etkilenebilecek olması söz konusuysa taraf olarak müdahillik açısından bir hakkın etkilenebilmesi ihtimali söz konusudur nitekim ikinci müdahillik şeklinde üçüncü bir devlet esas yargılama açısından birincil nitelikte önem arz eden bir hakka dayanarak talepte bulunmaktadır.²⁵ Dolayısıyla, taraf olmadan müdahillik durumunda hukuki nitelikte bir menfaatin etkilenecek olması yeterlidir hakkın etkilenebilecek olması bir koşul olarak aranmaz.

Bu bağlamda, *erga omnes* (herkese karşı) bir yükümlülüğün söz konusu olduğu durumlarda bu yükümlülüğe saygı gösterilmesinde diğer devletlerin hukuki bir menfaatinin olup olmadığı güncel bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte kolektif menfaat kavramının ortaya çıkmaya başladığı ve bu menfaatlerin *erga omnes* niteliğe sahip yükümlülüklerde somutluk kazandığı ve bu yükümlülüklerin ortak değerlerin korunmasına büyük ölçüde hizmet ettiği ifade edilebilir. Uluslararası hukukta bu yönde ortaya çıkan dönüşümün Divan içtihadında da ciddi anlamda yansımaları olmuştur. *Barcelona Traction* kararında Divan tarafından belirtildiği üzere, *erga omnes* yükümlülükler herkesi ilgilendirir ve bu yükümlülükler saygı gösterilmesinde tüm devletlerin hukuki menfaati bulunmaktadır.²⁶ Bu doğrultuda, UAD, *Senegal/Belçika* arasındaki uyuşmazlıkta, *erga omnes (partes)* yükümlülüklerin ihlali durumunda ilgili sözleşmeye taraf olan devletlerin doğrudan bir mağduriyet yaşamasalar da dava açma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir.²⁷ Bu nedenle, zikredilen karar Divan içtihadında kamu davalarının gelişimi açısından çok önemlidir ve üçüncü devletlerin kolektif menfaatin korunmasında oynadığı rolü vurgulamıştır.

Bu kapsamda, *erga omnes* yükümlülükler özelinde devletlerin sahip olduğu hukuki menfaat 62. madde kapsamında müdahil olmak için yeterli midir sorusu karşımıza çıkmaktadır.²⁸ Başka bir ifadeyle, dava ehliyeti ve müdahillik başvurusunun kabulü arasında nasıl bir ilişki söz konusudur?

Filistin, Güney Afrika/İsrail uyuşmazlığında 3 Haziran 2024 tarihinde Divan'a sunmuş olduğu dilekçede Statü'nün hem 62. hem de 63. maddesine dayanarak

²³ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d'intervention* (n 17) s.124, para. 76 ve s.126, para.82.

²⁴ Emmanuella Doussis, 'Intérêt Juridique et Intervention devant la Cour Internationale de Justice' (2001) 101(1) *Revue Générale de Droit International Public* 63.

²⁵ *Souveraineté sur les cayes de Sapodilla (Belize c. Honduras), requête à fin d'intervention* (n 20) para.26 ve 27.

²⁶ *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, arrêt, C.I.J. Recueil 1970, s.32, para.33.*

²⁷ *Questions concernant l'obligation de poursuivre ou d'extrader (Belgique c. Sénégal), arrêt, C.I.J. Recueil 2012, s. 449-450.*

²⁸ Uraz ve Pirim (n 16) 939.

katılma talebinde bulunmuştur.²⁹ Bu bağlamda, 62. madde kapsamında gerekli hukuki menfaatini öncelikle ortak menfaate dayandırmış; eğer bunun kabul edilmemesi halinde de gerçekleştirildiği iddia edilen soykırımın mağdurunun hem kendisi hem de halkı olduğunu ve mahkemenin kararının kendisinin hukuki nitelikteki menfaatlerini etkileyeceğini ileri sürmüştür (para. 22-32). Benzer şekilde, Belize hem 62. hem de 63. maddeye dayanarak aynı dava kapsamında katılma talebinde bulunmuştur.³⁰

Gaja'ya göre, *omnes*in parçası olan üçüncü devletlerin verilecek karardan hukuki menfaatlerinin etkilenmesi ihtimali söz konusudur ve bu devletler dava açma yetkisine sahip oldukları için evleviyetle 62. maddeye uygun olarak müdahil olabilmelidir.³¹ Bununla birlikte, *Uraz* ve *Pirim*'in de dikkat çektiği üzere, dava ehliyeti ve davanın kabul edilebilirliği arasında bu yönde bir bağ tesis etmek hatalıdır nitekim dava ehliyetinin varlığı her halükarda kabul edilebilirliği garanti etmemektedir.³² 62. madde kapsamında önemli olan ihlal edilen yükümlülüğün niteliğinden ziyade mahkemenin verecek olduğu karardan dolayı etkilenmesi muhtemel bir hukuki menfaatin varlığıdır. Başka bir ifadeyle, 62. madde kapsamında müdahillik açısından ilgili yükümlülüğün salt olarak *erga omnes* niteliğine sahip olması aranan eşğin sağlanması için yeterli olmayacaktır. Elbette, *erga omnes* bir yükümlülüğün ihlali aynı zamanda bir devletin hukuki menfaatini de doğrudan etkileyebilecektir. Dolayısıyla, 62. madde kapsamında ortak menfaatin korunması ancak somut hukuki nitelikteki bir menfaatin doğrudan etkilenebilecek durumda olması halinde mümkündür.

Sonuç olarak, *erga omnes* yükümlülük ihlalinden doğrudan etkilenen Filistin'in bu bağlamda katılma talebinin olumlu sonuçlanması beklenebilirken aynı durum Belize açısından kuvvetle muhtemel geçerli olmayacaktır. Nitekim, yukarıda dikkat çektiğimiz Filistin'in hukuki menfaati kişiselleşmiş, doğrudan ve somut bir niteliğe sahipken Belize özelinde bu koşulların sağlandığını ileri sürmek oldukça güçtür. Başka bir ifadeyle, Belize'nin dava ehliyetinin bulunması müdahillik başvurusunun kabulü açısından yeterli olmayacaktır.

2. Müdahillik Amacına İlişkin Koşul

Statü'nün 62. maddesi kapsamında aranan bir diğer koşul müdahillik amacına ilişkindir. Müdahale arızı bir işlemdir ve hali hazırda devam etmekte olan dava

²⁹ Requête à fin d'Intervention et Déclaration d'Intervention Déposée par L'Etat de Palestine, 3 Haziran 2024.

³⁰ Application for Permission to Intervene and Declaration of Intervention of Belize, 30 Ocak 2025.

³¹ Giorgio Gaja, 'Intervention in Judicial Proceedings Concerning Compliance with Obligations *Erga Omnes*' in Thouvenin J-M (ed) *Challenges of International Law at the time of the Centenary of the Hague Academy of International Law* (The Hague Academy of International Law, 2024) 160-161. Benzer yönde bkz. Béatrice Bonafé, 'La Participation des Tiers aux Procédures devant la Cour Internationale de Justice' (2023) 69 *Annuaire Français de Droit International*, 305-306.

³² *Uraz* ve *Pirim* (n 16) 935-936.

kapsamında gelişir; bu durum, davayı farklı tarafların yer aldığı başka bir davaya dönüştürmez.³³ Dolayısıyla, katılma yoluyla esas davaya paralel yeni bir dava açılması mümkün değildir.³⁴ Diğer bir deyişle, müdahale görünümü altında yeni bir dava açılması ve esas davanın konusunun değişimi söz konusu olmayacaktır.

Dolayısıyla, esas davanın konusu ve müdahale talebi arasında bir bağlantı tesis edilmelidir. Başka bir ifadeyle, katılma talebi esas davanın konusuyla bağlantılı olduğu ölçüde arızı nitelik taşıyacaktır.³⁵ Bu nedenle, müdahillik amacı açıklanırken davanın taraflarınca sunulan meselelere temas edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, müdahillik konusu ve uyuşmazlığın konusu arasında bir bağlantının aranması söz konusu hukuki menfaatin etkin bir şekilde korunmasının amaçlanıp amaçlanmadığı hususuna ilişkin olarak Divan tarafından yapılacak değerlendirmede önemli bir yer tutmaktadır.³⁶ Bu yönde bir bağlantının talepte kurulmuş olması müdahillik kurumunun yeni bir dava açma veya esas uyuşmazlığın gidişatını değiştirme amacıyla kullanılmadığı yönünde Divan'ın kanaat sahibi olmasına hizmet edecektir.

Bu bağlamda, katılmanın konusu, etkilenmesi muhtemel hukuki niteliğe sahip bir menfaatin varlığına ilişkin Divan'ın bilgilendirilmesidir.³⁷ Üçüncü bir devlet, böylece, hukuki menfaatine zarar verebilecek bir şekilde davanın sonuçlanmasının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla, katılma talebinin mahkeme tarafından uygun bulunması kararının ilgili menfaati “koruyucu” etkisine dikkat çekmemiz yerinde olacaktır. Eğer üçüncü bir devletin hukuki menfaati Divan tarafından verilecek karardan sadece etkilenmeyecek ve aynı zamanda kararın esas konusunu oluşturacaksa, *or monétaire/monetary gold* ilkesi uygulanır ve bu devletin rızası olmadan Divan'ın karar alması mümkün olmayacaktır.³⁸ Bu ilke, Divan'ın rızaya dayalı yapısının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, 62. maddeyle sağlanan korumanın Statü'nün 59. maddesinde sağlanan sınırlı korumadan daha güçlü bir koruma getirdiğini ifade etmemiz mümkündür. Statü'nün 59. maddesine göre, Divan tarafından verilen kararlar sadece uyuşmazlığın tarafları için ve ilgili davaya has olarak bağlayıcılık taşımaktadır. Bu nedenledir ki bir devletin 62. madde kapsamında müdahil olabil-

³³ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d'intervention* (n 17) s.134, para. 98. Taraf olarak müdahillik *sui generis* yapısına dikkat çekmek gerekir. Uraz ve Pirim (n 16) 916; Bonafé (n 31) 309.

³⁴ *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention* (n 13) s. 436, para.47.

³⁵ *Affaire Haya de la Torre, Arrêt du 13 juin 1951: C. I. J. Recueil 1951*, s. 76.

³⁶ *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention* (n 13) s. 436, para.48.

³⁷ *Immunités juridictionnelles de l'Etat (Allemagne c. Italie), requête à fin d'intervention, ordonnance du 4 juillet 2011, C.I.J. Recueil 2011*, s. 502, para. 28-29.

³⁸ Bu ilkeyle alakalı bkz. Jean-Louis Iten ve diğerleri, *Les Grandes Décisions de la Jurisprudence Internationale* (3. Baskı, Lefebvre Dalloz 2024) 182-195.

mesi için menfaatinin 59. maddeyle yeterince korunmaması gerekir.³⁹ Bu durum özellikle deniz yetki alanlarının belirlenmesi hususunda önem kazanmaktadır ve katılma talebinin kabul edilmesi halinde müdahil devletin menfaatleri mahkeme tarafından dikkate alınabilecek ve korunacaktır. Benzer şekilde, Guatemala'nın müdahale talebine ilişkin olarak 2026 yılında verilen kararda 59. madde kapsamında getirilen korumanın ülkesel uyuşmazlıklar açısından da sınırlarına dikkat çekilmiştir.⁴⁰ Nitekim, bu tip uyuşmazlıklarda Divan tarafından verilecek karar üçüncü devletlerin hukuki menfaatlerini yeterince korumamakta ve bu durum ülkesel hak iddiasında bulunan üçüncü devletlerin 62. maddeye başvurmalarının temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

3. Yargısal Bağın Varlığı

Talepte bulunan devlet ve davanın tarafları arasındaki olası bir yargısal bağ müdahillik talebinde belirtilmesi gereken hususlardan sonuncusudur. Böylece esas olarak hedeflenen yargı yetkisine ilişkin bir sorun ortaya çıkması halinde, Divan'ın müdahale tabine ilişkin karar alabilmesi için gerekli bilgilere sahip olmasıdır.⁴¹

Divan'ın müdahale özelinde yetkisi Statü'ye taraf olunmasıyla Divan'ın Statü'den doğan yetkileri kullanmasının önünün açılmasından kaynaklanmaktadır.⁴² Dolayısıyla, taraf olmayan müdahillik söz konusuysa davanın tarafları ve talepte bulunan devlet arasında yargısal bağ koşulu aranmayacaktır. Taraf olmayan müdahillik taleplerinde yargısal bağ koşulunun aranmamasıyla müdahilliğin koruyucu yapısı ön plana çıkarılmış ve üçüncü tarafların haklarına tarafların iradesinden ziyade bir öncelik tanınmıştır.⁴³ Böylece üçüncü devletlerin karardan etkilenmesi muhtemel hukuki menfaatlerine ilişkin olarak Divan'ı bilgilendirmesinin önü açılmıştır. Buradaki temel endişe yargısal bağ koşulunun aranmaması nedeniyle müdahilliğin kötüye kullanılmasıdır, nitekim bu risk aşağıda daha detaylı olarak ele alacağımız üzere Divan'ı Statü'nün 62. maddesi kapsamında katı bir değerlendirme yapmaya itmiştir.

³⁹ *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention* (n 13) s. 372, para.87. Bu yaklaşımla alakalı eleştirel olarak bkz. Opinion Dissidente de M le Juge Al-Khasawneh, *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2011*, s. 378, para.14-15.

⁴⁰ *Souveraineté sur les cayes de Sapodilla (Belize c. Honduras), requête à fin d'intervention* (n 20) para.44-46.

⁴¹ *Plateau continental (Tunisie/Jamahiriya arabe libyenne), requête à fin d'intervention* (n 15) s.16, para.27.

⁴² *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d'intervention* (n 17) s.133, para. 96.

⁴³ Christine Chinkin, 'Article 62' in Zimmermann A ve diğerleri (ed) *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2. Basım (elektronik versiyon), Oxford 2012) 1886.

Bunun sonucu olarak, müdahil olan devlet taraf olmanın sonuçlarından istifade edemeyecek ve taraf olmanın yükümlülüklerine tabi olmayacaktır.⁴⁴ Örneğin, taraf olmadan müdahil olan devlet açısından mahkeme tarafından verilen karar bağlayıcı olmayacaktır. Bununla birlikte, müdahil devletin hukuki menfaatlerinin mahkeme tarafından verilen karardan etkilenmemesi her koşulda mümkün olmayacaktır.⁴⁵ Dolayısıyla, her ne kadar karar kendisi açısından bağlayıcı olmasa da taraf olmayan müdahil devletin hukuki menfaatlerinin karardan etkilenmesi söz konusu olabilecektir.

Taraf olarak müdahillik durumunda ise talepte bulunan devlet ve davanın tarafları arasında yargısal bağ veya tarafların rızası bir koşul olarak aranacaktır.⁴⁶ Nitekim, bu durumda uyuşmazlığın sınırı genişlemektedir; *Bonafé*, sübjektif ancak maddi olmayan (*élargissement subjectif mais non matériel*) bir genişlemekten bahsetmektedir.⁴⁷ Bunun sonucunda, müdahil devlet esas davanın konusuyla ilişkili olarak kendi taleplerini de Divan'a iletebilecektir. Müdahil devlet, davanın tarafı haline geldiği için Statü'nün 59. maddesine uygun olarak müdahalenin sınırları ölçüsünde bu devlet açısından kararın bağlayıcılığı söz konusu olacaktır.

B. 63. Madde Kapsamında Müdahillğin Esasa İlişkin Koşulları

Statü'nün 63. maddesine uygun olarak, bir uyuşmazlık kapsamında çok taraflı bir sözleşmenin yorumu söz konusuysa, Yazman, sözleşmenin tarafı olan devletleri geciktirmeden bilgilendirir.⁴⁸ Bu bağlamda, taraf devletlerin müdahillik beyanında bulunmaları mümkündür. İktüzüğün 82(5) maddesine göre müdahillik beyanı şunları içerir: beyanda bulunan devletin ilgili sözleşmeye taraf olduğunu gösteren belgeler, ilgili sözleşmenin hangi maddelerinin yorumunun söz konusu olduğunu ve bu maddelerin kendisi tarafından nasıl yorumlandığını gösteren bilgi ve belgeler.

Görüldüğü üzere, esas olarak iki koşul aranmaktadır: katılma talebinde bulunan devletin uyuşmazlığa konu olan sözleşmeye taraf olması ve sözleşmenin yorumuna ilişkin bir hususun varlığı. Statü'nün 62. maddesinin aksine yargısal bağa ilişkin bir koşul bu maddenin uygulamasında aranmamaktadır.⁴⁹ Bu koşulun aranmayışı 63. maddenin genel mantığının bir sonucudur.

⁴⁴ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d'intervention* (n 17) s.135-136, para. 102.

⁴⁵ *Opinion Individuelle de M. Weeramantry, Souveraineté sur Pulau Ligitan et Pulau Sipadun (Indonésie/Malaisie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2001, s.641, para.22.*

⁴⁶ *Souveraineté sur les cayes de Sapodilla (Belize c. Honduras), requête à fin d'intervention* (n 20) para.61-63.

⁴⁷ *Bonafé* (n 31) 294. Benzer yönde bkz. Giuseppe Sperduti, 'Notes sur L'Intervention Tiers dans le Procès International' (1984) 30 *Annuaire Français de Droit International* 274-275.

⁴⁸ Bu maddenin tarihsel gelişimiyle alakalı genel olarak bkz. Uraz ve Pirim (n 1) 5-7.

⁴⁹ Konuyla alakalı detaylı olarak bkz. Juan José Quintana, *Litigation at the International Court of*

1. Çok Taraflı Bir Sözleşmenin Tarafı Olmak

63. madde kapsamında müdahillik beyanında bulunan devletin çok taraflı bir sözleşmeye taraf olması gerekir:

- Çok taraflı olmayan sözleşmeler açısından katılma söz konusu değildir. Dolayısıyla, iki taraflı antlaşmalar bu kapsamda değerlendirilmeyecektir, antlaşmanın tarafları aynı zamanda Divan önünde bir uyuşmazlığın tarafıysa bu antlaşma doğrudan uyuşmazlık kapsamında uygulanabilir bir niteliğe sahip olacaktır.⁵⁰
- Sözleşmenin *erga omnes* (*partes*) yükümlülükler içermesi gerekmez çok taraflı olması yeterlidir.⁵¹
- Sözleşme üçüncü taraflarla olan ilişkilerde geçerli ve yürürlükte olmalıdır.⁵²
- Madde 63 kapsamında beyanda bulunan devletin ayrıca UAD Statüsü'ne taraf olması gerekmez.⁵³ Dolayısıyla, Statü'ye taraf olmayan bir devletin Statü'nün 35. maddesinde belirtilen koşullarda müdahil olması mümkündür.
- Beyanda bulunan devletin hukuki nitelikte menfaatinin olduğu ilgili sözleşmeye taraf olması nedeniyle var sayılır.⁵⁴ Aşağıda ele alınacağı üzere, bazı hallerde Sözleşme'ye taraf devletlerin Sözleşme'nin bir maddesine ilişkin olarak hukuki menfaatinin olmadığına ilişkin bir değerlendirme yapılması mümkündür. Dolayısıyla, hukuki menfaatin olduğuna dayalı varsayım bazı durumlarda ortadan kaldırılabilir.
- Taraf olmaktan ne kastedildiği Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde ifade edilmiştir. Sözleşme'nin 1(g) maddesine göre "taraf" tabirinden bir antlaşma tarafından bağlanmaya rıza gösteren ve bu antlaşmanın kendisi açısından yürürlükte olan bir devlet anlaşılmaktadır. *Chinkin* tarafından dikkat çekildiği üzere, Sözleşmeyi imzalamış ancak onaylamamış devletler taraf sıfatına sahip olmasalar da beyanda bulunabilmelidir.⁵⁵ Nitekim bu niteliğe sahip devletler Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşme'nin 18. maddesine göre antlaşmayı konu ve amacından yoksun bırakmama yükümlülüğü altına girmektedir ve ilgili sözleşmenin yorumlanmasında hukuki bir menfaati söz konusudur. Kanaatimizce, "taraf" kavramının geniş yorumlanması ve bu niteliği taşıyan devletlere sözleşme kendilerini bağladığı ölçüde müdahil olma

Justice (Brill Nijhoff, 2015) 948.

⁵⁰ Detaylı olarak bkz. Kolb (n 6) 732-734.

⁵¹ Gaja (n 31) 161.

⁵² Dupuy ve Kerbrat (no 3) 692.

⁵³ Kolb (n 6) 731.

⁵⁴ *Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Gambie c. Myanmar), recevabilité des déclarations d'intervention, ordonnance du 3 juillet 2024, C.I.J. Recueil 2024, s. 734, para.21.*

⁵⁵ Christine Chinkin, 'Article 63' in Zimmermann A ve diğerleri (ed) *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2. Basım (elektronik versiyon), Oxford 2012) 1911.

yolunun açılması yerinde olacaktır. Bu devletlerin sözleşmenin bazı maddelerinin yorumlanmasında hukuki menfaatlerinin var olduğu kabul edilmelidir.

- Uluslararası örgütlerin bir sözleşmeye taraf olmaları mümkün olsa da Divan önünde müdahil olmaları mümkün değildir. Bununla birlikte, İçtüzüğü'nün 43(2) maddesine göre eğer ilgili sözleşmeye bir uluslararası örgüt de taraf olmuşsa Divan, Yazman tarafından bu örgütün bilgilendirilip bilgilendirilmeyeceği hususunu kararlaştırır. Ortak menfaatin korunması açısından 2005 yılında yapılan değişiklikle uluslararası örgütlere söz hakkı verilmesi kıymetli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.⁵⁶ Değişikliğin sonucunda bilgilendirilen tüm örgütler sözleşmenin söz konusu ilgili hükümlerinin yorumuna ilişkin gözlemlerini paylaşabilir. Örneğin, Somali ve Kenya arasındaki deniz uyuşmazlığı kapsamında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olan Avrupa Birliği'ne bu yönde bir bilgilendirme yapılmıştır.⁵⁷

2. Sözleşmenin Yorumuna İlişkin Bir Husus Olmalıdır

63. madde kapsamında yapılan bir müdahillik beyanında bir sözleşmenin tek başına zikredilmiş olması yeterli değildir aynı zamanda yoruma ilişkin bir mesele de olmalıdır. Bununla birlikte, yoruma ilişkin meselenin uyuşmazlığın esas meselesi olması gerekmez ikincil nitelikte bir mesele de söz konusu olabilir.⁵⁸ Mahkemeye sunulan müdahillik beyanlarının Sözleşme'nin en az bir maddesinin yorumuna ilişkin olması yeterlidir.⁵⁹

Son yıllarda artan müdahillik beyanlarının özellikle Soykırım Sözleşmesi'nin yorumuna ilişkin olması dikkat çekicidir. *Bonafé*'nin belirttiği üzere, zikredilen sözleşmenin içerdiği yükümlülüklerin niteliği nedeniyle Divan önündeki bir dava kapsamında objektif bir biçimde değerlendirilmesi gerektiği yönündeki kanaat bu artışı açıklamaktadır.⁶⁰ Başka bir ifadeyle, soykırım yasağının *erga omnes (partes)* doğası bu yasağın ihlalinin tesis edildiği sürecin de objektif olmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, beyanda bulunan devlet açısından Sözleşme'nin “doğru” bir biçimde yorumlanmasının sağlanması hedeflenmektedir ve beyanda bulunan devletin hukuki menfaati esas olarak budur.

Bu gelişme sadece taraf bir devlete ait bireysel bir menfaatin değil aynı zamanda kolektif menfaatin korunmasına hizmet etmesi açısından da önemlidir.

⁵⁶ Bu değişiklikle ilgili detaylı bir değerlendirme için bkz. Quintana (n 49) 937-938.

⁵⁷ *Délimitation maritime dans l'océan Indien (Somalie c. Kenya), exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 2017*, s.9, para.6.

⁵⁸ Kolb (n 6) 734.

⁵⁹ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 2) s. 363, para.37.

⁶⁰ Béatrice Bonafé, 'Impacts of Substance on Procedure: Genocide Litigation before the ICJ. Questions of International Law' (2024) 108 *Questions of International Law* 14-17. Benzer yönde bkz. Gaja (n 31) 160.

Kanaatimizce, müdahillik beyanları kolektif menfaatin korunması açısından önemli bir rol oynamakta ve uluslararası sistemin bir ihtiyacından kaynağını almaktadır. Şüphesiz, bu gelişmeyi uluslararası hukukun temelinde yer alan ikili yapının (*bilatéralisme*) zayıfladığı ve çok taraflılığın (*multilatéralisme*) daha fazla ön plana çıkmaya başladığı bir bağlama oturtmak mümkündür. Bununla birlikte, aşağıda detaylı olarak ele alacağımız üzere, müdahale beyanlarındaki siyasallaşma eğiliminin ortak menfaatin korunması hedefini gölgelediği de ifade edilebilir.

C. Müdahaleye İlişkin Ortak Şekli Koşullar ve Müdahillik Süreci

Madde 62 ve madde 63 kapsamında müdahillik farklı amaçlara hizmet etse de her ikisine ilişkin şekli koşullar benzerlik taşımaktadır.

Müdahillik talebi ve müdahillik beyanı, kural olarak, mümkün mertebe erken bir aşamada yapılmalıdır ve bu tarih en geç karşı muhtıraların sunulması için belirlenen tarih olarak belirlenmiştir (İçtüzük madde 81(1) ve 82(1)). “Mümkün mertebe erken” tabiri elbette muğlak bir ifade olsa da yargılamanın düzenli ve hızlı bir şekilde yapılması için hayati önem taşır, bu tabirle hedeflenen esas yargılamanın çok ileri bir safhaya ulaşmasından önce müdahalenin gerçekleştirilmesidir.⁶¹ Bununla birlikte, olağanüstü şartların varlığı halinde, Divan geç sunulan bir talebi de ele alabilir (İçtüzük madde 81(4) ve 82(4)). Kolb tarafından dikkat çekildiği üzere, eğer gecikme haklı gerekçelerle açıklanabiliyorsa talebin veya beyanın kabul edilmesi mümkün olabilecektir.⁶²

Müdahillik talebi veya beyanı derhal⁶³ davanın taraflarına iletilir ve mahkemece belirtilen sürede taraflardan yazılı olarak gözlemlerini sunmaları istenir (İçtüzük madde 83(1)).

Müdahillikçe ilişkin karar Divan tarafından öncelikle alınır ancak durumun gereklilikleri halinde farklı bir yaklaşım ortaya konulması mümkündür (İçtüzük madde 84(1)). İçtüzüğün 83. maddesine uygun olarak belirtilen sürede davanın taraflarınca bir itiraz edilmişse, Divan, karar almadan önce hem katılma talebinde bulunan devleti hem de davanın taraflarını dinler (İçtüzük madde 84(2)). Eğer taraflardan birince bir itiraz söz konusu değilse bir duruşma yapılması gerekmemektedir.⁶⁴ Taraflarının itirazı elbette önemli bir faktör olsa da bu durum sadece Divan açısından dikkate alınması gereken unsurlardan birisini teşkil etmektedir.⁶⁵

⁶¹ *Souveraineté sur Pulau Ligitan et Pulau Sipadun (Indonésie/Malaisie), requête à fin d'intervention* (n 19) s.585, para.21.

⁶² Kolb (n 6) 722-723.

⁶³ Derhal ibaresinden ne anlaşılması gerektiği hususunda bkz. Uraz ve Pirim (n 1) 22.

⁶⁴ *Chasse à la baleine dans l'Antarctique (Australie c. Japon; Nouvelle-Zélande (intervenante)), arrêt, C.I.J. Recueil 2014, s. 235, para.11.*

⁶⁵ *Plateau continental (Jamahiriya arabe libyenne/Malte), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 1984, s.28, para.46.*

Dolayısıyla, tarafların her ikisi de katılmaya itiraz etmiş olsa bile Divan müdahilliğin önünü açabilir.

Müdahale talebinin veya beyanının kabul edilmesi durumunda, müdahil devlete prosedüre ilişkin tüm bilgi ve belgeler iletilir ve bu devlet mahkeme tarafından belirtilen sürede yazılı bir beyanda bulunma hakkı elde eder (İçtüzük madde 85(1) ve 86(1)).

62. madde kapsamında müdahillik durumunda, müdahil tarafından sunulan beyana ilişkin olarak davanın taraflarının da yazılı bir şekilde gözlemlerini iletmeleri için süre tayin edilir (İçtüzük madde 85(1)). Sözlü aşamada da müdahil devlet katılma konusuna ilişkin olarak görüşlerini sunma hakkına sahiptir (İçtüzük madde 85(3)).

63. madde kapsamında bir müdahillik durumunda, müdahil devletin görüşleri davanın taraflarına ve katılmasına müsaade edilen devletlere iletilir; aksi mahkeme tarafından belirlenmemişse katılan devlet sözlü aşamada katılma konusuna ilişkin olarak görüşlerini sunabilir (İçtüzük madde 86(2)). Görüldüğü üzere, 62. madde kapsamında müdahil olan devlet sözlü aşamada görüşlerini sunma hakkına sahipken 63. madde kapsamında müdahil olan devlet açısından sözlü aşamada görüşlerin sunulması mahkeme kararına bağlanmıştır.

II. GENEL OLARAK DİVAN İÇTİHADINDA ADALETİN İYİ YÖNETİMİ İLKESİ

Adaletin iyi yönetimi ilkesi Divan yargılama usulüne yön veren en temel ilkelerden birisidir. Bu bölümde öncelikle, zikredilen ilkeye ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak daha sonraki aşamada bu ilkenin diğer yargılama usulü ilkeleriyle ilişkisi ele alınacaktır.

A. Adaletin İyi Yönetimi İlkesi ve Sınırları

Adaletin iyi yönetimi ilkesinin temel fonksiyonu yargılama usulüne ilişkin meselelerde Divan'a belirli bir hareket alanı sağlamasıdır. Yargısal dürüstlük ilkesi bu ilkenin uygulanmasına ilişkin en temel sınırlama niteliğindedir.

1. Divan'ın Usule İlişkin Hususlarda Sahip Olduğu Takdir Yetkisi

Statü'nün 30(1) maddesi Divan içtüzüğünün temel dayanağını teşkil etmektedir ve Divan'a yargılama usulünü düzenleme yetkisi vermiştir. Divan'ın Statü'den almış olduğu yetkinin doğal bir sonucu olarak, uyumsuzluğun tarafları usule ilişkin olarak alınan tüm kararlara uygun hareket etme yükümlülüğü altındadır.⁶⁶ Benzer şekilde, Divan, 2013 tarihli bir kararında, tarafların tahkimnamede yargısal fonksiyonunun sınırlarını belirleyemeyeceğini bunun Statü tarafından belirlendiğini ve

⁶⁶ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras; Nicaragua (intervenante)), arrêt, C.I.J. Recueil 1992, s. s.581, para.371.*

hem kendisini hem de tarafları bağladığını ifade etmiştir.⁶⁷ Aşağıda ele alınacağı üzere, yargısal fonksiyonun gereklerinin yerine getirilmesi adaletin iyi yönetimi ilkesinin önemli bir sınırlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Divan'ın yargısal fonksiyonu yerine getirebilmesi için bir yargı organı olarak tasarlanmasından kaynaklanan usule ilişkin bir karar alma yetkisinin (*pouvoir inhérent*) olduğu tartışılmazdır.⁶⁸ Nitekim, bu yönde bir karar alma yetkisi ile Divan'ın rızaya dayalı yapısı arasında doğrudan bir bağlantı kurulması mümkündür. Bu yaklaşımı destekler nitelikte, Divan, *Nikaragua* davasının esasa ilişkin kararda, *Mavrommatis* davasına atıf yapmış ve Statü'nün 30. maddesinden aldığı düzenleme yetkisini (*pouvoir réglementaire*) kullanırken adaletin yönetimi ilkesini dikkate alacağını hatırlatmıştır.⁶⁹ Bu ilke özellikle müdahillğin de dahil olduğu arızı işlemlerin Divan tarafından alınan kararlarla etkin bir şekilde yürütülmesinde büyük bir önem kazanmıştır.⁷⁰ Bu kapsamda, Divan'ın prosedüre ilişkin meselelerde zikredilen ilke ile ilişki kurduğu ve bu ilkenin yapılan temellendirmede önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Böylece, yargılama fonksiyonunun gereklerine uygun olarak yargılama sürecinin işleyişinden üst düzeyde bir verimin alınması Divan tarafından hedeflenmektedir.

Divan'ın yargısal fonksiyonunu nasıl yerine getireceğine ilişkin olarak sınırların net bir şekilde çizilmesi mümkün olmadığından adaletin iyi yönetiminin tesis edilmesi hedefi Divan'a Statü'ye uygun bir biçimde durumun gerekliliklerine göre uygun hareket etme olanağı sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, bu ilke yargılama usulünün etkin bir şekilde işleyişi için Divan'a esnek bir çerçeve oluşturmuştur. Nitekim, bu yönde bir takdir yetkisinin olmayışı Divan'ın yargısal fonksiyonlarını yerine getirememesi sonucunu doğuracaktır. Şüphesiz, adaletin iyi yönetiminin ideal bir şekilde hayata geçirilmesi belirli düzeyde bir esnekliği gerekli kılmakta ve özellikle öngörülmemiş yeni durumlarla karşılaşılması halinde mahkemenin elini güçlendirmektedir.

Bu bağlamda, Divan'ın içtüzükte yer alan bazı boşlukları doldurduğu bilinmektedir. Örneğin, Divan, içtüzüğünde yargılamanın kendi inisiyatifıyla durdurulmasının öngörülmediğini ancak belirli koşulların oluşması halinde bunu adaletin iyi yönetimi ilkesi doğrultusunda yapabileceğini ifade etmiştir.⁷¹ Bu ve benzeri durumlarda Divan'ın belirli düzeyde özgürlük içerisinde adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun bir yaklaşım ortaya koyarak usul kuralı yarattığı görülmektedir. Şüphesiz, bu yönde bir yetki kullanımının kaynağını Statü oluşturmaktadır. El-

⁶⁷ *Différend frontalier (Burkina Faso/Niger)*, arrêt, C.I.J. Recueil 2013, s. 69-70, para.46.

⁶⁸ *Essais nucléaires (Australie c. France)*, arrêt, C.I.J. Recueil 1974, s.259-260, para.23.

⁶⁹ *Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. Etats-Unis d'Amérique)*, fond, arrêt, C.I.J. Recueil 1986, s. 29, para.38.

⁷⁰ Milo (n 14) 25; Kolb (n 4) 12-18.

⁷¹ *Licéité de l'emploi de la force (Serbie-et-Monténégro c. Belgique)*, exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 2004, s. 294, para.33.

bette, boşlukların doldurulması geniş bir şekilde değerlendirilemez nitekim Divan'ın bir kural ihdas etme suretiyle kendisine yeni bir yargı yetkisi tesis etmesi mümkün değildir.⁷²

Kısacası, Divan'ın sahip olduğu takdir yetkisi kaynağını adaletin iyi yönetimi ilkesinden almaktadır. Bu ilkeye başvurulması, Divan'ın bir yargı organı olmasının ve dolayısıyla yargısal fonksiyonlarını yerine getirebilmesinin bir gerekliliğidir. Bu ilke, uluslararası alanda adaletin tecelli etmesi hedefinde Divan'a önemli bir hareket alanı sağlamaktadır.

2. Adaletin İyi Yönetimi İlkesinin Sınırı Olarak Yargısal Dürüstlük İlkesi

Divan'ın adaletin iyi yönetimi ilkesi doğrultusunda sahip olduğu takdir yetkisi elbette sınırsız değildir. *Nottebohm* kararında vurgulandığı üzere, bu ilkenin sınırları Statü ve İçtüzük tarafından çizilmiştir.⁷³ Bu minvalde, *Kuzey Kamerun* davasında, Divan, bir mahkeme olarak yargısal fonksiyonunun icrasına ilişkin olarak bazı sınırlamaların altı çizilmiş ve yargısal dürüstlüğün (*intégrité de la fonction judiciaire*) koruyucusunun taraflar değil kendisi olduğunu hatırlatmıştır.⁷⁴ Yine, aynı kararda, bu yönde bir koruma ihtiyacının davaya taraf devletlerin talepleri ve Divan'ın yargısal fonksiyonunu koruma ödevi arasında bir uyumsuzluk olması halinde ortaya çıkabileceğine dikkat çekilmiştir.

Divan'ın yargısal dürüstlüğün korunması hedefinde ortaya koymuş olduğu yaklaşıma birkaç örnek vermemiz mümkündür:

- Divan yargısal fonksiyonu gereği kendisinden talep edilen teorik yönü ağır basan talepleri reddetmektedir. Bu minvalde, Divan, sahip olduğu fonksiyonun hukuk alanında kaldığını ve verecek olduğu hükmün tarafların hak ve yükümlülükleri üzerinde pratik sonuçlarının olması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁵ Bu ve benzeri durumlarda, Divan'ın adaletin iyi yönetimi ilkesine paralel olarak yargı yetkisini kullanmaktan kaçındığı görülmektedir.
- Divan, hukuki olmayan daha çok ekonomik/politik niteliğe sahip talepleri de reddetmektedir.⁷⁶ Nitekim, Divan, yargısal fonksiyonuna uygun olarak bir “hukuki çözüm” getirmelidir; bundan kasıt devletler arasında yeniden uyumsuzluk çıkmasını engelleyici kuralların belirlenmesi suretiyle gelecek için

⁷² Hugh Thirlway H, ‘Article 30’ in Zimmermann A ve diğerleri (ed) *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2. Basım (elektronik versiyon), Oxford 2012) 718.

⁷³ *Affaire Nottebohm (exception préliminaire)*, Arrêt du 18 novembre 1953 : C. I. J. Recueil 1953, s. 122.

⁷⁴ *Affaire du Cameroun septentrional (Cameroun c. Royaume-Uni)*, Exceptions préliminaires, Arrêt du 2 décembre 1963: C.I.J. Recueil 1963, s. 29.

⁷⁵ *Affaire du Cameroun septentrional (Cameroun c. Royaume-Uni)*, Exceptions préliminaires (n 74) s. 33-34.

⁷⁶ *Zones franches de la Haute-Savoie et du Pays de Gex*, arrêt, 1932, C.P.J.I. série A/B no 46, s.162. Benzer yönde bkz. *Affaire Haya de la Torre*, Arrêt du 13 juin 1951 (n 35) s.83.

bir rejim tesis edilmesidir.⁷⁷ Divan'ın bir yargı organı olduğu politik yetkilere sahip bir organ olmadığı unutulmamalıdır. Divan, yargı kurumu sıfatına uygun olarak ancak uluslararası hukuk temelinde bir karar alabilir ve hukuku belirtir.

- Yargılama esnasında dava konusuz kalmışsa Divan yargısal fonksiyonuna uygun olarak esasa ilişkin karar vermekten kaçınabilir nitekim bu durumda bir uyumsuzluktan bahsedilmesi mümkün değildir.⁷⁸ Eğer hukuki niteliğe sahip bir uyumsuzluk yoksa Divan'ın yargısal fonksiyonunu icra etmesi de mümkün değildir.
- Divan'ın yargısal fonksiyonuna uygun olarak, kararın icrasında taraflara belirli bir hareket alanı bırakıldığı görülmektedir.⁷⁹ Örneğin, Divan, *Tunus/Libya* arasındaki kıta sahanlığı uyumsuzluğunda tarafların dikkate alması gereken ilke ve kuralları belirtmiş bunların nasıl icra edileceğini taraflara bırakmıştır.⁸⁰

Görüldüğü üzere, Divan bir yargı organı olarak yargısal dürüstlüğü temin etmekle yükümlüdür ve hukuk alanında kalmak durumundadır. Bu noktada, adaletin iyi yönetimi ilkesinin yargısal dürüstlüğü de kapsadığı ifade edilebilir. Divan'ın yargısal dürüstlüğü uygun hareket etmesi adaletin iyi yönetimi ilkesine hizmet edecek, adaletin iyi yönetimi ilkesine uygunluk da yargısal dürüstlüğü temin edilmesini sağlayacaktır.

B. Diğer Usul İlkeleriyle İlişkiler

Adaletin iyi yönetimi ilkesi yargılama usulü diğer usul ilkeleriyle yakın bir ilişki içerisindedir. Bu kapsamda öncelikle usul ekonomisi ilkesi daha sonra da tarafların eşitliği ilkesi incelenecektir.

1. Usul Ekonomisi İlkesi

Usul ekonomisine ilişkin mülahazalar, adaletin iyi yönetimi ilkesinin gerekliliklerinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır.⁸¹ Her ne kadar adaletin iyi yönetimi ilkesi ve usul ekonomisi birbirini tamamlasalar da bazen ikisinin arasında ilk görünüşte bir çatışmanın var olduğu izlenimi oluşabilir. Nitekim, usul ekonomisiyle alakalı kuvvetle muhtemel ilk akla gelen yargılamanın hızlı yürütülmesi ve dava sayısının azaltılmasıdır. Bununla birlikte, *Palombino*'nun da dikkat çektiği üzere, usul ekonomisini buna indirgemek hatalı olacaktır; nitekim bu yaklaşım yargılama esnasında var olan diğer menfaatlerin göz ardı edilmesi anlamına ge-

⁷⁷ Nguyen Quoc Dinh ve diğerleri, *Droit International Public* (9. Baskı, LGDJ 2022) 1240.

⁷⁸ *Essais nucléaires (Australie c. France)*, arrêt, C.I.J. Recueil 1974, s.270-272, para.55-59. Uyumsuzluk kavramına ilişkin *Mavrommatis* davasından hareketle yapılan bir değerlendirme için bkz. İten ve diğerleri (n 38) 27-31 ve 311-313.

⁷⁹ Dinh ve diğerleri (n 77) 1240-1241.

⁸⁰ *Plateau continental (Tunisie/Jamahiriya arabe libyenne)* (n 15) s. 92-93, para.133.

⁸¹ *Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Croatie c. Serbie)*, exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 2008, s. 443, para.89 ve s.441, para.85.

lecektir.⁸² Mahkemenin yapması gereken farklı menfaatler arasında adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun olarak sağlam bir denge tesis etmektir.

Bu bağlamda, Divan, tarafların görüşlerinin açıklanmasına ilişkin ortamı hazırlamalı ve mevzuatı müsaade ettiği ölçüde usule ilişkin sebeplerden kaynaklı yavaşlamaların önüne geçmelidir.⁸³ Usul ekonomisine uygun olarak gelişen Divan uygulamasına ilişkin aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Divan'ın yetkisinin tesis edilmediği ve bunun tartışmaya açıldığı durumlarda esasa ilişkin karar alması adaletin iyi yönetimi ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.⁸⁴ Divan, *Marshall Adaları/Birleşik Krallık* arasındaki davada, taraflar arasında bir uyuşmazlığın olmadığı yönündeki ilk itirazı dikkate alarak esasa bakamayacağı sonucuna ulaşmış ve diğer ilk itirazları inceleme gereği duymamıştır.⁸⁵ Burada, Divan tarafından takip edilen strateji absorbe etme (*absorption*) üzerine kuruludur; buna göre Divan, kararın kapsamını uyuşmazlığı çözmek için gerekli olduğu ölçüde sınırlandırma yolunu seçmektedir.⁸⁶ Divan'ın bu kapsamda sahip olduğu takdir yetkisi, hem sahip olduğu yargısal fonksiyonun gereklilikleri hem de usul ekonomisiyle uyum içerisindedir.
- Divan, ilk itirazlar aşamasında usul ekonomisi ilkesine uygun olarak esasa ilişkin bir tutum da alabilmektedir.⁸⁷ *Kolb*, bu yönde bir yaklaşımı hem davanın tarafları hem de mahkeme açısından oluşacak iş yükünün önlenmesi hedefiyle açıklamaktadır.⁸⁸
- Dava açmış bir devletten küçük bir eksikliğin telafi edilmesi maksadıyla yeniden dava açmasını beklemek adil bir yaklaşım olmayacaktır.⁸⁹ Somut bir örnek vermek gerekirse, *Hırvatistan/Sırbistan* uyuşmazlığının ilk itirazlar aşamasında, Divan, *Mavrommatis* içtihadına başvurmak suretiyle esnek bir yaklaşım geliştirmiş ve yeni bir dava açılmasının önüne geçmiştir. Divan ta-

⁸² Fulvio Maria Palombino, 'Judicial Economy' (2020) *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, para.2.

⁸³ Kolb (n 4) 14-15.

⁸⁴ *Appel concernant la compétence du Conseil de l'OACI, arrêt, C.I.J. Recueil 1972*, s. 57.

⁸⁵ *Obligations relatives à des négociations concernant la cessation de la course aux armes nucléaires et le désarmement nucléaire (Iles Marshall c. Royaume-Uni), exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 2016*, s. 856-857, para.58-59. Hakim Gaja'nın yaklaşımına göre her ne kadar bu yaklaşım usul ekonomisine uygun olsa da Divan'ın yine bu ilkeye uygun olarak yeni bir uyuşmazlık konusu olabilecek diğer ilk itirazları da ele alması yerinde olurdu. *Déclaration de M. Le Juge Gaja, Obligations relatives à des négociations concernant la cessation de la course aux armes nucléaires et le désarmement nucléaire (Iles Marshall c. Royaume-Uni), exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 2016*, s. 1038.

⁸⁶ Palombino (n 82) para.23 ve 24.

⁸⁷ Somut bir örnek için bkz. *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 2007*, s. 851-852, para.50.

⁸⁸ Kolb (n 4) 15-16.

⁸⁹ *Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Croatie c. Serbie), exceptions préliminaires (n 81) s. 442-443, para.87-89.*

rafından ortaya konulan yaklaşım usul ekonomisi açısından olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

- Usul ekonomisi ilkesinin bir diğer yansıması da verilen kararların gerekçelendirilmesinde mahkemenin sahip olduğu takdir yetkisinde kendisini gösterir.⁹⁰ Bu kapsamda, daha önceden benzer davalarda alınmış kararların temelindeki gerekçelere atıf vermek suretiyle kapsamlı bir tartışmadan kaçınılmaktadır.

Sonuç olarak, usul ekonomisi ilkesi adaletin iyi yönetimi ilkesinin önemli kıstaslarından birisini oluşturmaktadır. Adaletin iyi yönetiminin sağlanabilmesi için usul ekonomisiyle birlikte diğer faktörlerin de dikkate alınması gerektiğinden salt olarak usul ekonomisine uygunluk adaletin iyi yönetimi hedefine otomatik olarak katkıda bulunmayacaktır. Usul ekonomisine ilişkin olarak karar alma yetkisi Divan'ın yargısal fonksiyonunun bir parçasıdır ve bu yetki adaletin iyi yönetimi ilkesinin hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2. Tarafların Eşitliği İlkesi

Divan yargılama usulünde dikkate alınan en önemli prensiplerden bir diğeri tarafların eşitliği ilkesidir. Divan, *Nikaragua* kararında taraf eşitliğinin kendisi açısından önemine dikkat çekmiştir.⁹¹ UAD'ye göre taraf eşitliğinin sağlanması yargı organı olmanın ve adaletin iyi yönetimi ilkesinin gerekliliğidir.⁹² Bu minvalde, Hakim *Cançado Trindade* de adaletin iyi yönetimi ilkesini doğrudan adalet düşüncesiyle ilişkilendirmiş ve bu ilkenin mahkemeye taraf eşitliğini temin etme olanağı sağladığını ileri sürmüştür.⁹³ Taraf eşitliği, çelişme ilkesinin (*le principe du contradictoire*) önemli bir unsurudur ve Divan tarafından adaletin iyi yönetimi ilkesiyle ilişkilendirilmektedir.⁹⁴ Başka bir ifadeyle, çelişme ilkesinin ideal koşullarda hayata geçirilmesi taraf eşitliğinin sağlanmasından geçmektedir.

Tarafların eşitliği ilkesine göre her iki taraf da hem yazılı hem de sözlü aşamada aynı muameleyi görmeli ve gözlemlerini paylaşması için aynı fırsatlara sahip olmalıdır.⁹⁵ Taraflardan birisinin diğerine kıyasla usule ilişkin bir avantaj elde etmesi durumunda Divan mevzuatı bu avantajın ortadan kaldırılmasına iliş-

⁹⁰ Palombino (n 82) para.20.

⁹¹ *Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. Etats-Unis d'Amérique)*, fond (n 69) s. 26, para.31.

⁹² *Jugement no 2867 du Tribunal administratif de l'Organisation internationale du Travail sur requête contre le Fonds international de développement agricole, avis consultatif, C.I.J. Recueil 2012, s. 30, para.47 ve s.25, para. 35.*

⁹³ *Opinion Individuelle de M. le Juge Cançado Trindade* (n 5) para. 20 ve 21.

⁹⁴ *Licéité de l'emploi de la force (Serbie-et-Monténégro c. Belgique)*, exceptions préliminaires (n 71) s. 325, para.116.

⁹⁵ Kolb (n 6) 1124. Somut bir uygulama için bkz. *Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide, demandes reconventionnelles, ordonnance du 17 décembre 1997, C.I.J. Recueil 1997, s. 260, para.42.*

kin hukuki alt yapıyı sağlamaktadır.⁹⁶ Divan şüphesiz adaletin iyi yönetimi ilkesi ışığında taraf eşitliğine ilişkin somut olay özelinde bir değerlendirme yapacak ve gerekli önlemleri alacaktır.

Benzer şekilde, taraflardan birisinin yargılamaya katılmaması adaletin iyi yönetimi açısından negatif sonuçlar doğuracaktır.⁹⁷ Bununla birlikte, bu durum yargı yetkisinin tesis edilmesi koşuluyla Divan yargılamasının önünde bir engel oluşturmamaktadır. Bu durumda, Divan adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun olarak ilgili devletlerin menfaatleri arasında bir denge bulma çabası içerisine girmektedir. Bu çabanın sonucu olarak yargılamaya katılmayan devlet ne ödüllendirilecek ne de cezalandırılacaktır.

Özetle, taraflar arasında dengenin sağlanması adaletin iyi yönetimi ilkesinin bir gerekliliğidir. Bu gereklilik, Divan'ın bir yargı organı olmasından kaynağını almaktadır. Usul ekonomisi ilkesine benzer olarak tarafların eşitliği ilkesi de adaletin iyi yönetimi ilkesinin hayata geçirilmesine hizmet etmektedir. Tarafların eşitliği ilkesi göz ardı edilerek adaletin iyi yönetiminin sağlanması mümkün değildir.

III. ADALETİN İYİ YÖNETİMİ İLKESİ İŞIĞINDA MÜDAHİLLİK

Bu bölümde, müdahillik kurumu öncelikle adaletin iyi yönetimi ilkesi ışığında genel olarak ele alınacak, daha sonra usul ekonomisi ve tarafların eşitliği ilkeleri açısından değerlendirilecektir.

A. Divan'ın Sahip Olduğu Takdir Yetkisi ve Sınırları

Divan'ın takdir yetkisi Statü'nün 62 ve 63. maddelerinde öngörülen farklı müdahillik şekilleri ışığında ayrı ayrı incelenecektir.

1. Madde 62 Bağlamında Genel Değerlendirme

Statü'nün 62(2) maddesi yapılan müdahillik talebine ilişkin Divan'ın karar alacağını belirtmektedir. Bu noktada, Divan'ın sahip olduğu takdir yetkisinin sınırlarının çizilmesi büyük önem arz etmektedir. Divan'a göre zikredilen maddede talebin kabul edilmesi ya da reddedilmesine ilişkin olarak bir takdir yetkisi bırakılmamıştır, tam aksine Divan'ın bu kapsamda kabul edilebilirlik koşullarının oluşup oluşmadığı üzerine bir değerlendirme yaparak karar alması gerekir.⁹⁸ Dolayısıyla, Hakim *Cançado Trindade* ve *Yusuf* tarafından altı çizildiği üzere öngörülen koşulların sağlanması halinde Divan'ın müdahillik talebini reddetmesi

⁹⁶ Taraflardan birisinin talebini geri çekmesi ve yeni bir dava açması özelinde bir değerlendirme için bkz. *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, exceptions préliminaires, arrêt, C.I.J. Recueil 1964*, s.25.

⁹⁷ *Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. Etats-Unis d'Amérique)*, fond (n 69) s. 23, para.27.

⁹⁸ *Plateau continental (Tunisie/Jamahiriya arabe libyenne), requête à fin d'intervention* (n 15) s.12, para.17. Benzer yönde bkz. *Souveraineté sur les cayes de Sapodilla (Belize c. Honduras), requête à fin d'intervention* (n 20) para.74.

mümkün değildir.⁹⁹ Başka bir ifadeyle, müdahillik koşullarının oluşması halinde Divan'ın bir takdir yetkisi söz konusu değildir ve talebin kabul edilmesi gerekir.

Bununla birlikte, elbette Statü'nün 62(1) maddesindeki koşullara ilişkin Divan tarafından yapılan değerlendirme kuvvetle muhtemel subjektif bir değerlendirme olacaktır.¹⁰⁰ Nitekim, hukuki nitelikte bir menfaatin etkilenecek olmasına ilişkin olarak somut kriterlerin getirilmesi mümkün olmayıp sadece olay bazlı değerlendirmenin yapılması mümkün olabilecektir. Bu kapsamda, üçüncü tarafın hukuki nitelikte bir menfaatinin Divan tarafından verilecek karardan etkilenip etkilenmeyeceğine ilişkin ikna edici olup olmadığı belirleyici olacaktır. Dolayısıyla, bu değerlendirme esnasında bir takdir yetkisinden bahsetmemiz mümkündür. Divan'ın sahip olduğu takdir yetkisinin sınırsız olmadığını ve yargısal dürüstlüğün önemli bir sınırlama olarak değerlendirilmesi gerektiğini ise yeniden hatırlatmamız gerekir.

Divan'ın 2011 yılında vermiş olduğu iki karar ışığında, madde 62'deki koşullara ilaveten adaletin iyi yönetimi ilkesinin de bir kriter olarak ele alındığı şeklinde bir okuma yapmak mümkündür.¹⁰¹ Hakim *Abraham*, özellikle Statü'nün Fransızca versiyonunun Divan'a bir takdir yetkisi bırakıyormuş gibi yorumlanabilir olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁰² Bununla birlikte, bir önceki paragrafta da belirttiğimiz üzere Divan bu yönde bir yaklaşım ortaya koymamış ve takdir yetkisinin olduğunu kabul etmemiştir. Bu nedenle, *Abraham* tarafından haklı olarak vurgulandığı üzere, Divan'ın adaletin iyi yönetimi ilkesinden hareketle bir takdir yetkisinin var olduğu ve yerleşik içtihadından uzaklaştığı yönünde bir izlenim oluşmuştur (para.15). Halbuki, koşulların oluşması halinde adaletin iyi yönetimi ilkesi doğrultusunda müdahillik talebinin reddedebileceği yönünde bir yaklaşım yerinde değildir.

Kanaatimizce, 62. madde kapsamında bir müdahillik kabulü Divan'ın üçüncü devletlerin menfaatleri hakkında bilgilенmesine katkı sağladığından adaletin iyi yönetimi ilkesinin genel mantığına uygundur. Karardan etkilenmesi muhtemel hukuki bir menfaatin göz ardı edilerek karara varılması uyuşmazlığın ideal koşullarda çözülmesinin önüne geçecektir. Böylece, bu menfaatlerin farkında olarak ve davanın taraflarının menfaatlerini de dikkate alarak daha etkin bir karar alınması

⁹⁹ Opinion Dissidente Commune de MM. Les Juges Cançado Trindade et Yusuf, *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2011*, s.411, para.22.

¹⁰⁰ Opinion Dissidente de M. Le Juge Abraham, *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2011*, s. 384-385, para. 4.

¹⁰¹ *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention* (n 13) s. 358, para.25; *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention* (n 13) s. 434, para.36.

¹⁰² Opinion Dissidente de M. Le Juge Abraham, *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2011*, s. 448-449, para.9-10.

mümkün olacaktır. Aranılan koşulların sağlanması halinde Divan'ın adaletin iyi yönetimi ilkesi çerçevesinde talebi reddetmesi mümkün olmamalıdır, bu koşullarda talebin reddi adaletin iyi yönetimi ilkesiyle uyumsuzluk içerisinde olacaktır.

Bu bağlamda, Divan uygulamasında, taraf olmadan müdahillik taleplerinin genel olarak reddedildiği görülmektedir. Divan (dairesi) tarafından ilk kez 1990 yılında *El Salvador/Honduras* uyuşmazlığı kapsamında Nikaragua'nın müdahillik talebine ilişkin olarak kabul kararı verilmiştir.¹⁰³ Bu bağlamda, adaletin iyi yönetimini temin etme hedefinde olan 62. madde kapsamında öngörülen müdahillik neden “marjinal” kaldığı Hakim *Al-Khasawneh* tarafından sorgulanmıştır.¹⁰⁴ Başka bir ifadeyle, müdahillik taleplerine ilişkin olarak Divan'ın katı bir yaklaşım geliştirmesinin altında ne gibi sebepler yatmaktadır sorusu gündeme gelmektedir.

62. madde kapsamında taraf olmadan müdahillik durumunda yargısal bağ koşulunun aranmadığını daha önce ifade etmiştik. Kanaatimizce, Divan'ı temkinli bir şekilde hareket etmeye iten temel neden müdahillik işletilmesiyle rızaya dayalı yargılama yapısının tehlikeye atılmasıdır.¹⁰⁵ Mahkemenin yargı yetkisinin dolaylı olarak genişletilmesi sonucunu doğurabilecek bu risk, Divan'ı 62. maddenin koşullarıyla alakalı daha katı bir yaklaşım ortaya koymaya ve özellikle hukuki nitelikte etkilenmesi muhtemel menfaat kavramını dar bir şekilde değerlendirmeye itmiştir.

Divan'ın bu yaklaşımına paralel olarak, devletler de hukuki nitelikte menfaatleri söz konusu olsa bile başkalarının uyuşmazlığına “karışma” hususunda çekimser kalmışlardır. Hukuki nitelikte bir menfaatin iddia edilmesi devletlerce zor bir hedef olarak algılanmış ve bu durum katılma talepleri açısından caydırıcı bir rol oynamıştır.¹⁰⁶ Şüphesiz, bu gelişme adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından endişe vericidir nitekim bu durumda Divan müdahillik sağlamış olduğu faydadan istifade edemeden bir karar alacaktır. Bununla birlikte, üçüncü devletlerin hukuki menfaatlerinin etkileneceğine dair ikna edici olmaları ve daha özenli ifadelere başvurmaları halinde Divan'ın talepleri kabul ettiği de bir gerçektir. Kanaatimizce, üçüncü devletlerin 62. madde kapsamında talepte bulunmaları hem kendi menfaatlerinin korunması açısından hem de adaletin iyi yönetimi ilkesi ışığında önemlidir.

Özetle, her ne kadar koşulların oluşması halinde Divan'ın talebi kabul etmeme gibi bir yetkisi olmasa da koşulların oluşmasına ilişkin yapılan değerlendirme Divan'ın yargısal fonksiyonunun bir parçasıdır. Bu değerlendirme esnasında

¹⁰³ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d'intervention* (n 17) s.137, para. 105.

¹⁰⁴ Opinion Dissidente de M. Le Juge Al-Khasawneh (n 39) s. 375, para.7.

¹⁰⁵ Bu yönde bkz. Dinh ve diğerleri (n 77) 1252; Dupuy ve Kerbrat (n 3) 694; Iten ve diğerleri (n 38) 191.

¹⁰⁶ Doussis (n 24) 59.

mahkemenin katı bir yaklaşım ortaya koyması sahip olduğu takdir yetkisi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Divan tarafından daha esnek bir yaklaşımın ortaya koyulması esas davaların insicamını bozma riskini beraberinde getirebileceğinden Divan'ın esas davanın taraflarının menfaatleri ve üçüncü devletlerin menfaatleri arasında sağlam bir denge tesis etmesi önem arz etmektedir.

Son olarak, 62. madde kapsamında taraf olarak müdahillğe ilişkin olarak da bir değerlendirmenin yapılması yerinde olacaktır. Şimdiye kadar hiçbir devlet Divan yargılamasında taraf olarak müdahil olmamıştır, bu durum taraf olarak müdahillğinin “esrarengiz” olarak nitelendirilmesine sebebiyet vermiştir.¹⁰⁷ Bu tip müdahillğin hayata geçirilmesi için daha önce yargısal bağ koşulunun arandığını daha önce ifade etmiştik. Bu nedenle, *Kolb* tarafından dikkat çekildiği üzere, hali hazırda yargısal bağ koşulu sağlanmış olacağından taraf olarak müdahillğe başvurmak yerine yeni bir dava açmak daha mantıklı bir strateji olarak değerlendirilebilir.¹⁰⁸

Dolayısıyla, her ne kadar taraf olarak müdahil olan devlet esas davanın konusuyla alakalı taleplerini Divan'a sunabilecek olsa da yeni bir dava açması kendisi açısından daha konforlu olacaktır. Taraf olarak müdahillğin kabulünün adaletin iyi yönetimi ilkesi ışığında faydaları olacak olsa da aynı devletin hem “taraf” hem de “müdahil” olmasının getireceği bazı sorunların ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Taraf olarak müdahillik talebinin kabul edilmesi halinde Divan'ın adaletin iyi yönetimi ilkesi doğrultusunda nasıl bir tutum sergileyeceği merak konusudur.

2. Madde 63 Bağlamında Genel Değerlendirme

Statü'nün 62. maddesinin aksine 63. maddede müdahillik bir hak olarak ele alınmaktadır.¹⁰⁹ Her ne kadar hak nitelendirmesi yapılsa da otomatik bir katılmadan bahsetmek güçtür. Bir müdahillik beyanının varlığı halinde Divan, daha önce ele almış olduğumuz koşulların var olup olmadığına bakmaktadır.¹¹⁰ Dolayısıyla, mahkeme tarafından yapılan bir değerlendirme söz konusu olduğu için “hak” olarak katılmadan bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, 63. madde kapsamında bir “hak” değerlendirilmesi ancak kabul edilebilirlik şartlarının sağlanması halinde söz konusu olabilecektir. Zikredilen şartların sağlanması halinde Divan müdahillik beyanını kabul etmek durumundadır. Bununla birlikte, Divan'ın kabul edilebilirlik şartlarının sağlanıp sağlanmadığına ilişkin bir takdir

¹⁰⁷ Bonafé (n 31) 294.

¹⁰⁸ Kolb (n 6) 124.

¹⁰⁹ Bu yönde bkz. *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie)*, requête à fin d'intervention (n 13) s. 433-434, para.35 ve 36.

¹¹⁰ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie)*, recevabilité des déclarations d'intervention (n 2) s. 362, para.28.

yetkisinin olduğuna da dikkat çekmemiz yerinde olacaktır.¹¹¹ Dolayısıyla, Divan kendisine sunulan beyan özelinde genel bir değerlendirme yapacak ve bu koşulların oluşması halinde beyanı kabul edecektir.

63. madde kapsamında müdahillik kapsamında, her ne kadar hukuki menfaatin olduğu var sayılsa da özellikle çekincelerin bulunması halinde hukuki menfaatin varlığına ilişkin bir kontrolün yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Soykırım Sözleşmesi'nin 9. maddesine çekince koyması nedeniyle kendisi açısından bağlayıcı olmayan maddeye ilişkin olarak bir hukuki menfaatin bahsetmek söz konusu değildir.¹¹² Bunun sonucunda ilk itirazlar aşamasında sunulan müdahillik beyanı Divan tarafından kabul edilemez bulunmuştur (para.98). Divan tarafından verilen karar yerindedir nitekim zikredilen maddeye ilişkin ABD'nin çekincesi bu maddenin yorumunda ABD'nin hukuki menfaatinin ortadan kaldırmaktadır. Elbette davanın ilerleyen aşamalarında Sözleşme'nin diğer maddelerinin yorumuyla alakalı ABD'nin müdahil olması mümkün olabilecektir.

Chinkin, son yıllara gelene kadarki süreçte madde 63 kapsamında yapılan müdahillik talebinin madde 62 uygulamasından daha az geliştiğinin altını çizmektedir.¹¹³ *Chinkin*'e göre özellikle mevzuattan ve mevzuatın uygulanmasından kaynaklanan muğlaklıklar önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, madde 63 kapsamında çok fazla müdahillik beyanının sunulmamış olması beyanın kabul edilmesi halinde kararda yapılan yorumun müdahil devletler açısından da bağlayıcı olmasıyla da açıklanabilir. Bununla birlikte, özellikle *erga omnes (partes)* bir yükümlülüğün ihlalinin tesis edildiği sürecin objektif olması hedefi devletleri son dönemde "kitlesel" müdahillik beyanı sunmaya itmiş ve 63. maddenin uygulamasına önemli bir katkı sağlamıştır. Bu gelişme, esas davanın taraflarının dışında sözleşmenin taraflarına da söz hakkı vermesi ve genel menfaatin korunması amacına hizmet etmesi nedeniyle adaletin iyi yönetimi ilkesiyle uyum içerisindedir. Böylece Divan'ın taraflar arasındaki uyuşmazlığa daha geniş bir çerçeveden yaklaşması mümkün olabilecek ve bu durum daha iyi bir adaletin sağlanmasına hizmet edecektir.

Bu nedenle, son yıllarda artan "kitlesel" müdahillik beyanları özelinde Divan'ın adaletin iyi yönetimi ilkesi ışığında nasıl bir yaklaşım geliştirdiğinin ele alınması gerekmektedir. Bu kapsamda, *Ukrayna/Rusya* ve *Gambiya/Myanmar* davalarında katılma beyanlarına ilişkin Divan tarafından kararlar alınmıştır.

Hakim *Gevorgian*, ilk karara ilaştirdiği deklarasyonunda, şekle ilişkin koşullar sağlandığı için mahkemenin takdir yetkisi olmadığı gerekçesiyle beyanların

¹¹¹ Uraz ve Pirim (n 1) 20.

¹¹² *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 2) s. 376-377, para.95.

¹¹³ Chinkin (n 55) 1928.

kabulü yönünde oy verse de Divan önünde gelişen bu uygulamayla alakalı endişelerini paylaşmaktan geri durmamıştır.¹¹⁴ Benzer şekilde, Rusya Federasyonu da adaletin iyi yönetimi ve tarafların eşitliğine ilişkin endişelerini dile getirmiş; Divan bu endişeleri kabul kararı vermesi halinde davanın ilerleyen sürecinde dikkate alacağını ifade etmiştir.¹¹⁵ UAD, tüm bu endişelere rağmen, adaletin iyi yönetimi açısından bir sorun oluşmadığı kanaatine ulaşmış ve ABD'nin beyanı dışındaki tüm beyanlara kabul etmiştir.

Divan'ın ortaya koymuş olduğu bu yaklaşıma rağmen, adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından ortaya çıkan temel mesele esas amacı Sözleşme'nin yorumu olan müdahillik beyanlarının siyasallaşmış olmasıdır. Bu minvalde, McIntyre, müdahillik beyanlarının taraflardan birini destekleyen, iş birliğini esas alan kınama (*co-operative condemnation*) şeklinde gelişim gösterdiğini ifade etmektedir.¹¹⁶ Burada ortaya çıkan temel soru şudur: Temel fonksiyonu dışında kullanılan müdahillik mekanizması nasıl ve hangi ölçülerde adaletin iyi yönetimi ilkesine hizmet edebilir?

Divan katılma beyanlarında Sözleşme'nin yorumu dışında diğer hususların da yer aldığına dikkat çekmiş ancak bunları incelememe yönünde bir yaklaşım ortaya koymuştur.¹¹⁷ Divan'a göre önemli olan Sözleşme'nin yorumuna beyanda temas edilmesidir, bunun dışında devletlerin motivasyonunun beyanın kabul edilebilirliği bakımından bir önemi yoktur (para.44). Yine, beyanda bulunan devletlerin Ukrayna'nın yaklaşımına çok yakın bir tutum almaları da durumu değiştirmeyecektir (para.45). Dolayısıyla, tarafların beyanlarında sözleşmenin yorumu dışında diğer meseleleri ele almaları ve motivasyonlarının ne olduğu Divan'ın kararına etki etmemiştir. Benzer şekilde, *Gambiya/Myanmar* uyuşmazlığı kapsamında beyanlara ilişkin verilen kararda, Divan, Sözleşme'nin yorumu dışında diğer hususların da beyanlarda yer aldığını, ancak bunları dikkate almayacağını ve devletlerin sunmuş oldukları beyanlarında bu hususlara değinmekten kaçınması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁸

Müdahillik beyanlarındaki bu eğilimin karşısında Divan'ın bir uyarının ötesinde ne yapabileceği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç şüphesiz, mesele soykırım eylemleriyle itham edilen devletleri savunmak değil müda-

¹¹⁴ Déclaration de M. Le Juge Gevorgian (n 14) s. 381, para.1.

¹¹⁵ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie)*, recevabilité des déclarations d'intervention (n 2) s. 366-37, para.52.

¹¹⁶ Juliette McIntyre, 'The ICJ Changes the Rules for Intervention' (2024) *Blog of the European Journal of International Law*.

¹¹⁷ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie)*, recevabilité des déclarations d'intervention (n 2) s. 374, para.84.

¹¹⁸ *Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Gambie c. Myanmar)*, recevabilité des déclarations d'intervention (n 54) s. 740, para.45.

hillik kurumuna var oluş amacına uygun olarak başvurulup başvurulmamasıdır. Bu bağlamda, “gerçek” bir müdahalenin olup olmadığının değerlendirilmesinde Divan’ın bir takdir yetkisinin olup olmadığı yönünde bir sorgulama yapılabilir.

Hakim *Xue*, beyanların mevzuatın aramış olduğu koşulları taşısa dahi beyanların “gerçekten” sözleşmenin yorumunu amaçlayıp amaçlamadığına ilişkin bir kontrolün gerçekleştirilmesi gerektiği kanaatindedir.¹¹⁹ Hakim *Gevorgian* da benzer bir kanaat taşımaktadır ve eğer adaletin iyi yönetimi ilkesi gerektiriyorsa beyanların reddedilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹²⁰ *Gevorgian*, yaklaşımını desteklemek maksadıyla Hakim *Owada*’nın görüşlerine atıfta bulunmuştur. *Owada*’ya göre müdahillik beyanının adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun olup olmadığına ilişkin bir kontrol yapılması gereklidir, bu yönde bir değerlendirme Divan’ın yargısal fonksiyonunun gereğidir.¹²¹

Hakim *Xue* tarafından da dikkat çekildiği üzere müdahillik beyanları Sözleşme’nin yorumuna odaklanmalı, nötr ve objektif olmalı, esas davanın taraflarına ilişkin pozisyon almamalıdır.¹²² Bu minvalde, “gerçek” bir beyanın olup olmadığına ilişkin her beyan özelinde bir değerlendirme yapılması yerinde olacaktır. Bu yönde bir yaklaşım beyanda bulunacak devletleri daha çok yoruma ilişkin meselelere yoğunlaşmaya ve dolayısıyla katılmanın maksadına uygun olarak hareket etmeye yöneltecektir. Kanaatimizce, esas tehlike davalının etrafında kümelenen devletlerin iş birliğini esas alan savunma ve karşı saldırı mantığıyla müdahillik talebinde bulunmaları ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek müdahale savaşlarıdır. Bu yönde bir gelişme şüphesiz esas davada sağlanması gereken adaletin sekteye uğramasına sebebiyet verecektir.

Bu minvalde, Divan’ın tarafların gerçek motivasyonlarını sorgulamasına müsaade edecek hukuki bir çerçevenin hayata geçirilmesi yerinde olacaktır. Divan mevzuatında yapılacak değişikliklerle tarafların gerçek motivasyonlarının ne olduğuna ilişkin olarak da bir değerlendirme yapılması ve müdahale sınırlarının daha net bir şekilde çizilmesi yerinde olacaktır. Böylece, 63. madde kapsamında yapılan müdahalenin sadece Sözleşme’nin yorumuna ilişkin olarak sınırlandırılması sağlanarak mahkeme üzerinde manevi bir baskının oluşturulması önlenilecektir.

Bu kapsamda yapılacak değerlendirmede, beyanda Sözleşme’nin maddelerinin yorumuna ilişkin nesnel bir yaklaşımın ortaya koyulup koyulmadığı ve bu

¹¹⁹ Déclaration de Mme La Juge Xue, Vice-Président, *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie)*, recevabilité des déclarations d’intervention, ordonnance du 5 juin 2023, C.I.J. Recueil 2023, s. 391, para.3.

¹²⁰ Déclaration de M. Le Juge Gevorgian (n 14) s. 382-383, para.5-6.

¹²¹ Déclaration de M. Le Juge Owada, *Chasse à la baleine dans l’Antarctique (Australie c. Japon)*, déclaration d’intervention de la Nouvelle-Zélande, ordonnance du 6 février 2013, C.I.J. Recueil 2013, s. 11, para.1 ve 2.

¹²² Déclaration de Mme La Juge Xue (n 119) s. 395-396, para.15.

amaç dışında bir amacın hedeflenip hedeflenmediği (davanın taraflarından birisinin yanında pozisyon almak, hakimler üzerinde baskı uygulamak vs.) dikkate alınmalıdır. Şüphesiz, müdahillik beyanı dışında başka yöntemlere başvurmak suretiyle ihtilafın taraflarının yaklaşımlarına ilişkin olarak devletlerin tutum alması veya bu devletle bir müttefiklik ilişkisi içerisinde olması mümkündür. Divan mevzuatında yapılacak bu yönde bir değişiklik müdahillik kurumunun amacına uygun olarak kullanılmasının yolunu açacak ve adaletin iyi yönetimi ilkesine hizmet edecektir.

B. Usul Ekonomisi Açısından Değerlendirme

1. Madde 62 Bağlamında Bir Değerlendirme

Statü'nün 62. maddesi özelinde bir değerlendirme yapmamız gerekirse, birden fazla davada çözülebilecek uyuşmazlıkların tek bir davada çözülmesinin usul ekonomisine uygun olduğu düşünülebilir.¹²³ Nitekim, eğer yargısal bağ söz konusuysa müdahale talebinde bulunan devlet yeni bir dava açabileceğinden hukuki menfaatlerinin hali hazırda açılmış olan bir dava kapsamında korunuyor olması usul ekonomisi açısından olumlu karşılanabilir. Bununla birlikte, yine aynı madde kapsamında yapılan bir müdahalenin yargılama sürecinde tarafların aleyhine bir gecikmeye sebebiyet verebileceği de ifade edilebilir.¹²⁴ Bu minvalde, Divan'ın müdahillik taleplerini ele almasındaki katı yaklaşımını açıklayan bir diğer husus esas davanın insicamının bozulacağı ve müdahalenin hali hazırda ağır işleyen yargılamayı daha da ağırlaştıracağı endişesidir.¹²⁵ Söz konusu endişe üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bu nedenle, Statü'nün 85(3) maddesinde öngörülen sözlü aşamaya katılma hakkının otomatik olmaktan çıkarılıp mahkemenin değerlendirilmesine bırakılması yerinde olacaktır.¹²⁶ Kolb bu yaklaşımı müdahil devletin taraf olmamasıyla ve bu devletin sözlü aşamaya katılmamasının bu devlet açısından büyük bir kayıp olarak değerlendirilemeyeceği düşüncesiyle desteklemektedir. Bununla birlikte, kanaatimizce, taraf olarak müdahillik söz konusuysa bu hakkın varlığının devam ettirilmesi yerinde olacaktır nitekim bu devlet esas davanın konusuyla ilişkili olarak kendi taleplerini de sunma hakkına sahip olmalıdır. Bu bağlamda, Hakim *Donoghue* özellikle taraf olarak müdahilliğin yargılama usulü üzerinde hem yazılı hem de sözlü aşamada yavaşlatıcı olabileceğini ileri sürmektedir.¹²⁷ Bu nedenle taraf olarak müdahilliğin *sui generis* yapısının dikkate alınarak ve davanın

¹²³ Opinion Individuelle de M. Weeramantry (n 45) s.637, para.20.

¹²⁴ Chinkin (n 43) 1857.

¹²⁵ Kolb (n 6) 730.

¹²⁶ Bu yönde bkz. Kolb (n 6) 730.

¹²⁷ Opinion Dissidente de Mme La Juge Donoghue, *Différend territorial et maritime (Nicaragua c. Colombie), requête à fin d'intervention, arrêt, C.I.J. Recueil 2011*, s. 484, para.35.

diğer taraflarının da menfaatleri korunarak bu müdahale tipine ilişkin Divan mevzuatında detaylı hükümlerin ortaya konulması gelecek süreçte bir zorunluluktur.

2. Madde 63 Bağlamında Bir Değerlendirme

63. madde kapsamında gerçekleştirilen müdahalelerin sonucunda Divan'ın sözleşmeleri uyumlu bir şekilde yorumlaması ve yaklaşımının hem kendisi hem de diğer karar alıcı mercilerce takip edilmesi nedeniyle usul ekonomisinin sağlandığı ifade edilebilir.¹²⁸ Buna karşın, bu müdahalelerin esas davanın işleyişi üzerinde olumsuz sonuçlarının olabileceğine dönük bazı endişelerin dile getirilmesi de mümkündür. Bu nedenle, özellikle Divan'ın kitlesel müdahale beyanlarına karşı nasıl bir strateji geliştirdiğini detaylı olarak ele almamız yerinde olacaktır.

Bazı devletlerin müdahillik beyanını Divan'a birlikte sundukları görülmektedir. Her ne kadar Divan mevzuatı birlikte katılma başvurusunu öngörmemiş olsa da bunun yasaklanmadığı ve hatta bunun adaletin iyi yönetimi ilkesine uygun olduğu Divan tarafından vurgulanmıştır.¹²⁹

Benzer bir mantıkta, Divan'ın yapılan müdahillik beyanlarıyla alakalı ayrı ayrı karar vermektense adaletin iyi yönetimi ilkesi doğrultusunda toplu bir karar vermeyi yeğlediği görülmektedir.¹³⁰ Dolayısıyla, tek tek karar vermek yerine toplu bir şekilde bir kararın alınmasının hem usul ekonomisi ilkesine hem de adaletin iyi yönetimi ilkesine hizmet ettiği söylenebilir.

Usul ekonomisi açısından kitlesel katılma taleplerinin sayılarının sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Divan'ın katılma talebine ilişkin sayıyı sınırlandırması mümkün değildir; bu Statü'nün 63. maddesinde öngörülen “müdahil olma hakkı” mantığına aykırılık teşkil edecektir.¹³¹ Dolayısıyla, aranan koşulları sağlayan Sözleşme'ye taraf bir devletin beyanını kabul edilirken aynı koşulları sağlayan bir diğer taraf devletin beyanının kabul edilmemesi 63. maddenin ruhuna aykırı olacaktır. Bu nedenle, koşulları sağlayan Sözleşme'ye taraf tüm devletlerin müdahil olması mümkündür; nitekim sözleşmenin hükümlerinin yorumunda tüm devletlerin hukuki menfaati bulunmaktadır.

Usul ekonomisini destekleyici nitelikte en önemli gelişme Divan tarafından İçtüzük değişikliğine gidilmiş olması ve beyanda bulunma süresinin daraltıl-

¹²⁸ Chinkin (n 55) 1926.

¹²⁹ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 2) s. 374-375, para.88.

¹³⁰ Örneğin bkz. *Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Gambie c. Myanmar), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 54) s. 734, para.26.

¹³¹ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 2) s. 366, para.50.

masıdır.¹³² Bu değişikliğe göre, müdahillik beyanları, kural olarak, *en geç karşı muhtıraların sunulması* için belirlenen tarihte sunulmuş olmalıdır. Bu değişiklik bir gereklilikten doğmuştur; nitekim beyan süresinin uzun tutulması hem müdahillğin kötüye kullanılması hem de esas davanın işleyişini yavaşlatma riskini de beraberinde getirmiştir.¹³³ İçtüzük'te yapılan değişiklik bu riski ortadan kaldırması nedeniyle usul ekonomisinin sağlanmasına hizmet etmektedir. 1 Haziran 2024 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikler *Gambiya/Myanmar* davası kapsamında gerçekleştirilen beyanlara ilişkin ikinci kararından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.¹³⁴

Yine, İçtüzük'te yapılan bir diğer değişiklik usul ekonomisi ilkesi doğrultusunda değerlendirilebilir. Bu değişikliğe göre, 63. madde kapsamında beyanı kabul edilen devletlerin sözlü aşamada görüşlerini paylaşmaları mahkemenin takdirine bırakılmıştır.¹³⁵ Bu durum müdahil devleti taraflarla diyalogdan mahrum bırakması nedeniyle *amicus curiae* (dostane katılım) fikrine yakın bulunmuş ve bazı yazarlar tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur.¹³⁶ Kanaatimizce, İçtüzük'te yapılan bu değişiklik yapılan her müdahalenin otomatik olarak sözlü aşamaya katılımı ortadan kaldırması nedeniyle usul ekonomisi açısından yerindedir. Kural olarak, devletlerin yazılı olarak görüşlerini sunmaları yeterlidir. Dolayısıyla, müdahalenin niteliğine uygun olarak Divan'a takdir yetkisinin bırakılmış olması yerindedir.

Bu bağlamda, sözlü aşamada gözlemlerini paylaşamama ihtimali ve mahkemenin belirlemiş olduğu yorumun bağlayıcı olduğu düşünüldüğünde devletler tarafından 63. madde kapsamında bir katılmanın yerinde olup olmadığının değerlendirilmesi yapılacaktır.¹³⁷ Kanaatimizce, Divan tarafından yapılan İçtüzük değişikliği, hem davanın taraflarının hem de müdahil devletlerin menfaatleri arasında önemli bir denge tesis etme niyetinin somutlaştırılmış bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Müdahil devletlerin sözlü aşamaya katılmasının bu kapsamda mahkemenin takdirine bırakılması suretiyle esas davanın insicamının da korunması hedeflenmiştir.

¹³² Uluslararası Hukuk Derneği'nin 2020 yılında yapmış olduğu önerilerden birisinin de bu yönde olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Hélène Ruiz Fabri ve diğerleri, 'Procédure des Cours et Tribunaux Internationaux', Nihai Rapor, 1 Mayıs 2020 *Association de Droit International* 24-25.

¹³³ Uraz ve Pirim (n 1) 17.

¹³⁴ *Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Gambie c. Myanmar ; 7 Etats intervenants), recevabilité des déclarations d'intervention, ordonnance du 25 juillet 2025, C.I.J. Recueil 2025*, para.30 vd.

¹³⁵ Uluslararası Hukuk Derneği'nin 2020 yılında yapmış olduğu önerilerden birisinin de bu yönde olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Fabri ve diğerleri (n 132) 20.

¹³⁶ Bonafé (n 31) 309.

¹³⁷ McIntyre.

C. Taraflar Arası Eşitlik Açısından Değerlendirme

1. Madde 62 Bağlamında Bir Değerlendirme

Madde 62 kapsamında taraf olmadan müdahillik durumunda müdahil devlet, taraf sıfatına sahip olmayacak ve davaya taraf olmanın getirmiş olduğu avantajlardan istifade edemeyecektir.¹³⁸ Örneğin, bu niteliğe sahip bir devletin Statü'nün 31. maddesine uygun olarak bir *ad hoc* hakim belirlemesi mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte, bu yönde bir müdahalenin gerçekleşmesi taraflar arası eşitliği olumsuz yönde etkileyebilir, nitekim müdahil devlet taraf olan devletlerden birisiyle yakın bir ilişki içerisinde olabilir ve bu durum taraflar arasındaki dengeyi davanın diğer tarafının aleyhine bozabilir. Bu riskin varlığı halinde, aleyhine dengenin bozulacağı taraf kuvvetle muhtemel talebin kabulüne ilişkin itirazda bulunabilir ve bu itiraz Divan tarafından değerlendirilerek karar verilecektir. Aleyhine eşitliğin bozulacağı tarafın inandırıcı kanıtlar getirmesi iddiasını güçlendirecektir. Bununla birlikte, müdahalenin konusu üçüncü devletin hukuki menfaatiyle sınırlı olduğundan her halükarda taraflar arası denge bozulmayabilir.

62. madde kapsamında taraf olarak müdahillik kabul edilmesiyle taraflar arasında dengenin nasıl sağlanacağı merak konusudur. Nitekim, bu kapsamda, taraf olan müdahil devlet kendi taleplerini de Divan'a iletebileceğinden ortaya koymuş olduğu yaklaşımın objektif olmasını beklemek mümkün değildir. Bu nedenle, bu devlet tarafından ortaya konulacak sübjektif yaklaşımın taraflardan birinin tezine yakın olması mümkün olabilir. Yine, bu kapsamda gerekli değerlendirme Divan tarafından yapılacaktır.

Taraf olarak müdahillik söz konusu olması halinde Divan mevzuatında bazı soru işaretlerinin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Örneğin müdahil devletin *ad hoc* hakim atama hakkı muğlak hususlardan birisidir. Buna rağmen, taraf olarak kabul edilen müdahil devletin diğer taraf devletler gibi *ad hoc* hakim atama hakkına sahip olması uygun olacaktır.¹³⁹ Taraf müdahillik uygulaması Divan tarafından sadece teorik olarak kabul edildiği için taraflar arası dengelerin nasıl etkilenebileceğini kestirmek biraz güçtür. Bu uygulamanın gelişim göstermesiyle Divan içtihadında netleştirilmeyen ya da muğlak kalan hususların açıklığa kavuşturulması bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkacaktır.

2. Madde 63 Bağlamında Bir Değerlendirme

Divan'a göre 63. madde kapsamında gerçekleştirilen bir katılma taraf olma yetkisi vermediğinden beyanı kabul eden devletlerin yargılamaya etkileri sınırlı seviyede kalacak ve bu durum taraf eşitliğini etkilemeyecektir.¹⁴⁰ Taraf sıfatına

¹³⁸ *Différend frontalier terrestre, insulaire et maritime (El Salvador/Honduras), requête à fin d'intervention* (n 17) s.134-135, para. 99.

¹³⁹ Benzer yönde bkz. Uraz ve Pirim (n 16) 957.

¹⁴⁰ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de*

sahip olunmayacağı için beyanda bulunan devletlerin vatandaşı olan hakimlerin varlığı da taraf eşitliğini etkilemeyecektir.¹⁴¹ Bununla birlikte, Mahkeme başkanı Hakim *Donoghue*, beyanda bulunan devletlerden birisinin vatandaşı olduğu gerekçesiyle beyanların kabulüne ilişkin süreçte başkanlık yapmamış bu görev Hakim *Bennouna* tarafından yürütülmüştür.¹⁴²

Bu bağlamda, özellikle, *Ukrayna/Rusya* uyuşmazlığı kapsamında sunulan beyanlara ilişkin olarak Rusya'nın yaklaşımının ele alınması yerinde olacaktır. Rusya'ya göre, beyanda bulunan devletlerin asıl amacı sözleşmenin yorumu değildir, bu devletler tarafından hedeflenen Ukrayna'nın desteklenmesi ve bir nevi *de facto* birlikte davacı (*codemandeur*) olmaktır.¹⁴³ Rusya'ya göre, beyanların kabulü hem adaletin iyi yönetimi ilkesini hem de taraf eşitliğini zedeleme riskini beraberinde getirmektedir; nitekim bu durumda Rusya Federasyonu sadece Ukrayna'ya değil, diğer 33 devlete karşı da savunma yapmak durumunda kalacaktır (para.47). Buna karşılık, Ukrayna ve diğer katılma beyanında bulunan devletler ise adaletin iyi yönetimi ve taraf eşitliği ilkelerinin etkilenmeyeceğini, 63. madde kapsamında müdahillğin sadece sözleşmenin yorumuna ilişkin görüş beyan etme olanağı sunduğunu ifade etmişlerdir (para.48). Bu yaklaşımlar ışığında, Divan, katılma beyanlarının kabul edilmesinin taraf eşitliği ilkesine zarar vermeyeceğini belirtmiştir (para.53).

Kanaatimizce, her ne kadar müdahil devletler taraf olarak değerlendirilmese ve dolayısıyla kağıt üzerinde taraf eşitliği bozulmuyorsa da beyanların siyasallaşması Ukrayna lehine bir etki oluşturmuştur. *Uraz* ve *Pirim* tarafından da dikkat çekildiği üzere, müdahil devletler sunmuş oldukları beyanda açık bir şekilde Ukrayna'nın yanında hareket ederek manevi bir baskı oluşturma çabası içerisinde hareket etmiştir.¹⁴⁴ Bu minvalde, özellikle beyanların halka açık bir şekilde mahkemenin sitesinden yayınlanması hakimler üzerinde baskı oluşturmuştur.¹⁴⁵ Eğer beyanlar politize edilmemiş olsaydı Divan'ın taraflar arasında eşitliğin bo-

génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention (n 2) s. 366, para.49.

¹⁴¹ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 2) s. 366, para.51.

¹⁴² *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 2) s. 361, para.24. Başkan belirleme sürecinin Divan açısından çok zorlu bir süreç olduğuna bazı yazarlar tarafından dikkat çekilmiştir. Juliette McIntyre ve diğerleri, 'A Hot Potato: The ICJ's Order on the Admissibility of 32 Declarations of Intervention in *Ukraine v. Russia*' (2023) *Blog of the European Journal of International Law*.

¹⁴³ *Allégations de génocide au titre de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Ukraine c. Fédération de Russie), recevabilité des déclarations d'intervention* (n 2) s. 364-365, para.42.

¹⁴⁴ *Uraz* ve *Pirim* (n 1) 17.

¹⁴⁵ Bu yönde bkz. *Déclaration de M. Le Juge Gevorgian* (n 14) s. 384, para.9.

zulmayacağına ilişkin yaklaşımı yerinde olabilirdi. Bu nedenle, bu yönde gelişim gösteren siyasallaşma eğiliminin önüne geçilmesi taraflar arası eşitliğin korunması açısından da büyük önem arz etmektedir.

Taraf eşitliğine ilişkin benzer bir tartışma daha küçük çaplı da olsa *Balina Avcılığı* davası kapsamında ortaya çıkmıştır. Japonya, Yeni Zelanda'nın müdahalesinin bazı sorunları da beraberinde getirebileceğini ileri sürmüş ve bu kapsamda taraf eşitliği ilkesine ilişkin endişelerini paylaşmıştır.¹⁴⁶ Japonya'ya göre, Avustralya ve Yeni Zelanda ortak bir talepte bulunmak yerine müdahale mekanizmasını amacı dışında kullanmakta ve böylece taraf eşitliği ilkesini tehlikeye atmaktadır. Divan tarafından yapılan değerlendirmede, 63. madde kapsamında müdahil olan devlet taraf sıfatına sahip olmayacağı için bu yönde bir müdahale taraf eşitliğini olumsuz yönde etkilemeyecektir sonucuna ulaşılmıştır (para.18).

Divan'ın bu yaklaşımını gerekçelendirmemesi Hakim *Owada* tarafından çok kolaycı bulunmuştur.¹⁴⁷ *Owada*'ya göre Avustralya ve Yeni Zelanda ortak menfaatlerini korumak maksadıyla birlikte hareket ettikleri yönünde bir izlenim oluşturmuştur (para.5) ancak Japonya, Yeni Zelanda'nın davaya katılmasının taraf eşitliği üzerindeki olumsuz etkilerini mahkeme önünde inandırıcı bir şekilde ortaya koyamamıştır (para.6). Kanaatimizce, yapılan müdahalenin yorumla sınırlı olduğu gerekçesiyle otomatik olarak taraf eşitliğinin bozulmayacağını iddia etmek oldukça güçtür. Bu yönde bir bağ ancak 63. maddenin ruhuna uygun bir şekilde müdahalenin gerçekleşmesi halinde mümkün olabilir.

Adaletin iyi yönetimi ilkesi ışığında Statü'nün 62 ve 63. maddelerinde öngörülen müdahillik kurumuna ilişkin yaptığımız incelemenin sonucunda bir dengeleme testi önerisinde bulunmak mümkündür. Bu yönde bir testin hayata geçirilmesi, Divan'ın farklı menfaatler arasında güçlü bir denge tesis etmesini garanti edecektir:

- Değerlendirme kriterlerinden ilki üçüncü devletlerin menfaatleri ve esas davanın taraflarının menfaatleri arasında sağlanması gereken dengeye ilişkindir. Bu nedenle, müdahillik vesilesiyle üçüncü devletlerin menfaatlerinin dikkate alınmasının/korunmasının esas davada tecelli edecek adaleti geciktirmemesi büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda, müdahillğin usul ekonomisine uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Değerlendirme kriterlerinden bir diğeri esas davanın taraflarının menfaatleri arasında korunması gereken dengeyle alakalıdır ve davanın insicamını doğrudan ilgilendirmektedir. Bu kapsamda yapılacak değerlendirmede, çelişme ilkesinin ideal koşullarda hayata geçirilmesi sağlanmalı ve özellikle müdahillğin taraflar arası eşitliği tehlikeye atmasına müsaade edilmemelidir.

¹⁴⁶ *Chasse à la baleine dans l'Antarctique (Australie c. Japon), déclaration d'intervention de la Nouvelle-Zélande, ordonnance du 6 février 2013, C.I.J. Recueil 2013, s. 8, para.17.*

¹⁴⁷ *Déclaration de M. Le Juge Owada (no 121) s. 12, para.3.*

- Dengeleme testinin bir diğer kriterini üçüncü devletlerin menfaatleri ve bir yargı organı olan Divan'ın menfaatleri arasında sağlanması gereken denge oluşturmaktadır. Bu aşamada yargısal dürüstlük ilkesi devreye girecek ve müdahillğin Divan'ın yargısal fonksiyonlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesinin zeminini oluşturacaktır.

Kısacası, üçüncü devletler tarafından yapılan müdahaleler, usul ekonomisine uygun olmalı, taraflar arası eşitliği bozmamalı ve mahkemenin yargısal dürüstlüğü tehlikeye atmamalıdır. Farklı menfaatleri gözetken bu değerlendirme modeli adaletin ideal bir biçimde yönetimine şüphesiz katkı sunacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada müdahillik kurumunun adaletin iyi yönetimi ilkesinin bir gerekliliği olduğu ve üçüncü devletlerin menfaatlerinin Divan tarafından dikkate alınmasının daha iyi bir adaletin sağlanmasına hizmet edeceği yaklaşımı savunulmuştur. Bu minvalde, bir adalet mahkemesi niteliğine sahip olan Divan farklı menfaatler arasında iyi bir denge kurma çabası içerisinde hareket etmiş ve güçlü bir içtihat geliştirmiştir. Bu dengenin tesis edilmesinde hiç şüphesiz adaletin iyi yönetimi ilkesi ve bu ilkenin yansımaları (yargısal dürüstlük, usul ekonomisi ve taraf eşitliği) çok önemli bir rol oynamıştır.

Bununla birlikte, müdahillik kapsamında ortaya çıkan bazı uygulamaların ve muğlaklıkların adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından bazı sorunlar ortaya çıkardığına da dikkat çekilmiştir. Hakim *Gevorgian* tarafından dikkat çekildiği üzere, müdahillik kurumu ve adaletin iyi yönetimi ilkesi arasında oluşan bir “gerilim” mevcuttur ve bu kapsamda şu sonuçlara ulaşmamız mümkündür:

Statü'nün 62. maddesine ilişkin olarak:

- Aranan koşulların sağlanması halinde Divan'ın takdir yetkisi söz konusu değildir. Aranan koşullara ilişkin yapılacak değerlendirme olay bazlı olacaktır için yapılacak değerlendirme sübjektif bir niteliğe sahip olacak ve Divan'ın takdir yetkisi bu kapsamda mümkün olacaktır.
- Adaletin iyi yönetimi ilkesi salt olarak müdahillik talebinin reddedilmesi için yeterli zemini oluşturmamaktadır. 62. madde kapsamında müdahillik Divan'ın üçüncü devletlerin menfaatleri hakkında bilgilenmesine katkı sağladığından adaletin iyi yönetimi ilkesinin gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir.
- Hukuki menfaat kavramı Divan tarafından dar yorumlandığı için üçüncü devletlerin hukuki menfaatlerinin etkileneceğine dair ikna edici olmaları ve daha özenli ifadelerle başvurmaları talebin kabulü ihtimalini artıracaktır.
- Usul ekonomisi ilkesine paralel olarak, sözlü aşamaya katılma hakkının otomatik olmaktan çıkarılıp mahkemenin değerlendirilmesine bırakılması yönünde bir mevzuat değişikliği yerinde olacaktır.

- 62. madde kapsamında yapılan bir müdahaleyle taraflar arası eşitliğinin bozulması mümkündür. Bu riskin gerçekleşmesi ihtimaline karşı Divan gerekli değerlendirmeyi yapacaktır.
- Teorik olarak gerçekleşmesi kabul edilen taraf olarak müdahillik özelinde adaletin iyi yönetimi açısından uygulamada bazı sorunların ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Taraf olarak müdahilliğin *sui generis* yapısının dikkate alınarak ve davanın diğer taraflarının da menfaatleri korunarak bu müdahale tipine ilişkin Divan mevzuatında detaylı hükümlerin ortaya konulması gelecek süreçte gündeme gelecektir. Bu hem usul ekonomisi hem de tarafların eşitliği ilkesinin sağlanması açısından bir zorunluluktur.

Statü'nün 63. maddesine ilişkin olarak:

- 63. madde kapsamında bir “hak” olarak müdahillik değerlendirilmesi ancak kabul edilebilirlik şartlarının sağlanması halinde söz konusu olabilir. Divan'ın kabul edilebilirlik şartlarının sağlanıp sağlanmadığına ilişkin bir takdir yetkisi mevcuttur.
- 63. madde kapsamında müdahillik esas davanın taraflarının dışında sözleşmenin taraflarına da söz hakkı vermesi ve genel menfaatin korunması amacına hizmet etmesi nedeniyle adaletin iyi yönetimi ilkesiyle uyum halindedir.
- Müdahillik beyanlarındaki siyasallaşma eğilimi adaletin iyi yönetimi ilkesi açısından endişe vericidir. Divan'ın tarafların gerçek motivasyonlarını sorgulamasına müsaade edecek hukuki bir çerçevenin hayata geçirilmesi müdahillik kurumunun amacına uygun olarak kullanılmasının yolunu açacak ve adaletin iyi yönetimi ilkesine hizmet edecektir.
- Beyanda bulunma sürelerinin daraltılması ve sözlü aşamaya katılımın mahkemenin takdirine bırakılmasına yönelik İktüzükte yapılan değişiklikler usul ekonomisi ilkesiyle uyum içerisindedir. Bu gelişmeler aynı zamanda Divan'ın uygulamada ortaya çıkan sorunlara hızlı bir biçimde çözüm getirme kabiliyetini ve adaptasyonunu da ortaya koymuştur.
- Müdahillik beyanlarındaki siyasallaşma taraflar arasında eşitliği bir taraf aleyhine bozma riskini beraberinde getirmiştir. Beyanlardaki siyasallaşma eğiliminin durdurulmasını hedefleyen bir mevzuat değişikliği aynı zamanda taraflar arasındaki eşitlik ilkesine uyumu da garanti edecektir.
- Kitlemel müdahillik beyanlarındaki siyasileşmenin devam edip etmeyeceğini kestirmek oldukça güçtür. Bu yönde bir devamlılığın olması halinde, Divan, adaletin iyi yönetimi ilkesinin mantığına uygun olarak gerekli tüm önlemleri almalıdır.

KAYNAKÇA

- Bonafé B, 'La Participation des Tiers aux Procédures devant la Cour Internationale de Justice' (2023) 69 *Annuaire Français de Droit International* 287-312.
- Bonafé B, 'Impacts of Substance on Procedure: Genocide Litigation before the ICJ. Questions of International Law' (2024) 108 *Questions of International Law* 5-28.
- Cazala J, 'Good Administration of Justice' (2019) *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*.
- Chinkin C, 'Article 62' in Zimmermann A ve diğerleri (ed) *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2. Basım (elektronik versiyon), Oxford 2012) 1847-1898.
- Chinkin C, 'Article 63' in Zimmermann A ve diğerleri (ed) *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2. Basım (elektronik versiyon), Oxford 2012) 1899-1928.
- Dinh N Q, Daillier P, Forteau M, Miron A, Pellet A, *Droit International Public* (9. Baskı, LGDJ 2022)
- Doussis E, 'Intérêt Juridique et Intervention devant la Cour Internationale de Justice' (2001) 101(1) *Revue Générale de Droit International Public* 55-91.
- Dupuy P-M ve Kerbrat Y, *Droit International Public* (17. Baskı, Lefebvre Dalloz 2024).
- Fabri, H R, Hamamoto S, Sands Ph, Sarvarian A, Fontanelli F, 'Procédure des Cours et Tribunaux Internationaux', Nihai Rapor, 1 Mayıs 2020 *Association de Droit International*.
- Gaja G, 'Intervention in Judicial Proceedings Concerning Compliance with Obligations *Erga Omnes*' in Thouvenin J-M (ed) *Challenges of International Law at the time of the Centenary of the Hague Academy of International Law* (The Hague Academy of International Law, 2024) 159-163.
- Iten J-L, Bismuth, R, Crepet Daigremont C, Le Floch G, de Nanteuil A, *Les Grandes Décisions de la Jurisprudence Internationale* (3. Baskı, Lefebvre Dalloz 2024).
- Kolb R, La maxime de la « bonne administration de la justice » dans la jurisprudence internationale (2009) 27 (2) *L'Observateur des Nations-Unies* 5-21.
- Kolb R, *The International Court of Justice* (Oxford ve Portland, Oregon 2013).
- Lelarge A, 'L'émergence d'un principe de bonne administration de la justice internationale dans la jurisprudence internationale antérieure à 1945' (2009) 27 (2) *L'Observateur des Nations-Unies* 23-51.

McIntyre J, Wigard K, Pomson O, ‘A Hot Potato: The ICJ’s Order on the Admissibility of 32 Declarations of Intervention in *Ukraine v. Russia*’ (2023) *Blog of the European Journal of International Law*.

McIntyre J, ‘The ICJ Changes the Rules for Intervention’ (2024) *Blog of the European Journal of International Law*.

Milo C, ‘What is Good for the Administration of Justice? Considerations in the Light of the Practice on Third-Party Participation’ (2023) 100 *Questions of International Law* 19-36.

Palombino F M, ‘Judicial Economy’ (2020) *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*.

Palchetti P, ‘Opening the International Court of Justice to Third States: Intervention and Beyond’ (2002) 6 *Max Planck UNYB* 139-181.

Quintana J J, *Litigation at the International Court of Justice* (Brill Nijhoff, 2015)

Sperduti G, ‘L’Intervention de l’Etat Tiers dans le Procès International : Une Orientation Nouvelle’ (1985) 31 *Annuaire Français de Droit International* 286-293.

Sperduti G, ‘Notes sur L’Intervention Tiers dans le Procès International’ (1984) 30 *Annuaire Français de Droit International* 273-281.

Thirlway H, ‘Article 30’ in Zimmermann A ve diğerleri (ed) *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2. Basım (elektronik versiyon), Oxford 2012) 715-730.

Uraz O ve Pirim C Z, ‘Uluslararası Adalet Divanı Önünde Görülen Davalara Müdahil Olma Yolları I: Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 63. Maddesinin Öngördüğü Müdahillik Usulü’ (2025) *Public and Private International Law Bulletin* 1-28.

Uraz O ve Pirim C Z, ‘Uluslararası Adalet Divanı Önünde Görülen Davalara Müdahil Olma Yolları II: Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 62. Maddesinin Öngördüğü Müdahillik Usulü’ (2025) 49 *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 905-963.

